

Budapest Kortárs Tánc Főiskola

Szakdolgozat

Bódi Alexandra

2014

Budapest Kortárstánc Főiskola

- Táncművész BA szak -

Cigányvér!?

-

Az identitás, a hagyományörzés és a hagyományozódási folyamat viszonya a tánc vonatkozásában a cigányoknál

Szakdolgozó: Bódi Alexandra

Témavezető: Karácsony Zoltán

2014

Tartalom

1	Bevezetés	1
1.1	Előszó	1
1.2	A dolgozat felépítése	2
2	Kifejtés	3
2.1	Roma kultúra	3
2.1.1	<i>A cigányokról: eredet, mesterségek, kultúra</i>	3
2.1.2	<i>Az autentikus cigánytáncok ismertetése</i>	9
2.2	Hagyományozódás	13
2.2.1	<i>Tánc, mint hovatartozási jellemző - avagy az identitás és tánc viszonya</i>	13
2.2.2	<i>Tánc szerepe a cigányoknál</i>	14
2.2.3	<i>A hagyományozódás, és annak folyamata: a tánctanulás</i>	16
2.2.4	<i>Táncalkalmak típusai, menete</i>	20
2.3	Hagyományőrzés és/vagy Modernizáció?	22
2.3.1	<i>A hagyományőrzés lehetőségei: autentikus és adaptált hagyományőrzés</i>	22
2.3.2	<i>Értékmentő mozgalmak: a Gyöngyösbokrétától a táncházak megjelenéséig</i>	23
2.3.3	<i>A cigány kultúra: asszimilációból következő kultúravesztés vagy alkalmazkodó készség?</i>	26
2.3.4	<i>Cigány zene- és tánc kultúra a többségi társadalomban</i>	28
3	Konklúzió	31
4	Irodalomjegyzék	34
5	Interjúk	39
5.1	1. interjúalany	39
5.2	2. Interjúalany	42
5.3	3. interjúalany	44
5.4	4. interjúalany	48
5.5	5. interjúalany	51
5.6	6. interjúalany	55

1 Bevezetés

1.1 Előszó

„A cigányoknak a vérében van a tánc és a zene.”¹ Származásomból fakadóan (ti. édesapám roma származású) elég gyakran találkoztam ezzel a mondattal. Leginkább a Budapest Kortáránc Főiskola néptánc óráin hangzottak el csoporttársaimtól ehhez hasonló kijelentések személyemmel kapcsolatban: „Neked könnyű, mert te cigány vagy.” Ez elgondolkodtatott. A néptáncban nem a mozdulatok mozgásképeinek, hanem azok ritmusának elsajátítása a legnehezebb. A többiek szemében tényleg csak származásomból fakadóan lehetett kijelentésük igaz rám, vagy van „valami” amit otthon, a családomtól megtanultam? Mi működhet máshogy az én családomban, hiszen nem is követjük a cigány hagyományokat? Milyen szerepe van a táncnak egy cigány családban? Mégis miért van az, hogy a cigányok a köztudatban, mint jó zenészek és táncosok vannak jelen? Ezek szerint minden cigány vele született tehetséggel rendelkezik ezekben a művészeti ágakban? Véleményem szerint a romák tánc és zene iránt való affinitásának oka nem az öröklődött talentumban keresendő, hanem a hétköznapi közegükben, kultúrájukban, annak megőrzésében, megélésében, továbbadásában. Köztudott, hogy a cigányok nem alkotnak egységes nemzetet, így kultúrájukkal kapcsolatban sem beszélhetünk minden cigány közösségre jellemző, általános érvényű jelenségekről. Ezek után felmerül a kérdés, hogyha léteznek a cigányok táncában és zenéjében tájegységbeli eltérések, akkor beszélhetünk-e egységes cigány kultúráról. Mitől lesz zenéjük és táncuk „cigányos”? Kaphatunk-e egy általános képet kultúrájukról a különböző tájegységek roma közösségeiben végzett kutatási eredményeket összevetve? Annyi bizonyos, hogy a cigányok nagyon szeretnek mulatni, szórakozni és ezen kikapcsolódásnak gyakran hódolnak is. Míg a többségi társadalom tagjai számára mindez gondosan megszervezett keretek közé szorul (pl. esküvő, szilveszter), a cigányoknál előfordulnak teljesen spontán táncalkalmak is, illetve tudatosan rendeznek olyan családi összejöveteleket (pl. keresztelő, ballagás) melyeken a közös tánc elengedhetetlen és gyakori elem. Ezeknek a mulatságoknak a gyermekek is aktív résztvevői, így önkéntelenül szemlélődni kezdenek, eltanulják a

¹ Fontosnak tartom megemlíteni, illetve hangsúlyozni, hogy a cigány és roma szót ebben a dolgozatban egymás szinonimájaként fogom használni, semmilyen negatív sztereotípiát nem rejtőzik részemről egyik kifejezés mögött sem.

szokásokat, viselkedést, és táncokat. Ez a tanulási folyamat, belenevelődés teszi lehetővé a tánc hagyományának továbbélését. De vajon miben rejlik egy hagyomány megőrzése? Lehet-e ugyanolyan jelentősége a táncnak egy autentikus és egy hagyományokat nem követő cigány családban? Dolgozatomban többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ, illetve azt az állításomat igyekszem bizonyítani, mely szerint a cigányoknak nem a „vérében” van a tánc, hanem tradícióik megőrzésével és modernizálásával egy olyan közeget teremtenek, melyben eme közösségformáló erő fontos és egyben elengedhetetlen tényező.

1.2 A dolgozat felépítése

Ahhoz, hogy a cigányok táncainak hagyományozódásáról beszélhessünk szükséges, hogy több szempontból megvizsgáljuk a cigány etnikumot. Dolgozatomban először a cigányok elnevezésének, eredetének kérdésével foglalkozom, majd életmódjukat, hagyományos mesterségeiket, csoportjaikat mutatom be. Ez után ismertetem a cigányok zene- és tánc kultúráját, és azok jellemező vonásait a szakirodalom alapján. Ezt követően a hagyományozódás jelenségét vizsgálom meg, saját tapasztalataim és családtagokkal készített interjúk segítségével. Ezen belül először a táncsal, mint hovatartozási jellemzővel foglalkozom. Azzal, hogy hogyan lehet a tánc önazonosítási tényező egy népcsoport esetében, és hogy miért fontos a cigányoknak a tánc. Majd a tánc tanulásának folyamatát mutatom be, ahogy az velem és a közeli rokonsággal történt, ez után pedig azt, hogy milyen típusú táncalkalmak léteznek, és ezeknek mi a menete az én családomban. Végül a hagyományörzés és/vagy modernizáció kérdésével szeretnék foglalkozni. Elsőként azzal, hogy milyen hagyományörzési módszerek léteznek, ezek hogyan jelennek meg a többségi társadalomban, milyen értékmentő mozgalmak segítették a hagyományok megőrzését. Ez után arra a kérdésre keresem a választ, hogy a cigányok esetében beszélhetünk-e kultúravesztésről, illetve hogy hogyan befolyásolja a romák hagyományokhoz való viszonyát az identitás és a beilleszkedés kapcsolata. Végül pedig szeretném bemutatni azt, hogy hogyan változott a cigány tánc-és zenekultúra megjelenése a többségi társadalomban, manapság milyen megjelenési formái vannak a roma kultúrának.

2 Kifejtés

2.1 Roma kultúra

2.1.1 A cigányokról: eredet, mesterségek, kultúra

Fontosnak tartom, hogy röviden ismertessem, egy képet fessek a cigányság történetéről, hiszen ahhoz, hogy értelmezni tudjuk szokásaikat, életmódjukat elengedhetetlen feltétel egy alapszintű ismeretség történelmükről.

A cigányok magukat *romnak* ('ember') nevezik. Egyes nyelvkatatók szerint ez az elnevezés az óind *dómba* kasztnévből ered. A *dómok* George Abraham Grierson íásaiban (1887.) mint tolvajok, környezetüknel sötétebb bőrű vándorok jelentek meg, akik vadászattal, tánccal és jóslással foglalkoztak.² John Sampson, későbbi elmélete (1907.) sokkal elfogadottabb a kutatók körében, ő a *dombákat* alkalmi zenészeknek nevezte, akik a kasztrendszerben rendkívül alacsony helyen álltak.³ Mások azt állítják, hogy a roma elnevezés a *római* szóval áll kapcsolatban, a Bizánci Birodalomban való hosszas tartózkodásuk eredményeként. Bizonyos nyelveken való elnevezésük arra utal, hogy Európában sokáig Egyiptomból eredeztették a cigányokat. Ilyen például az angol *gypcian*, „*Egyptian*” szóból eredő *gypsy*, valamint a latin köznyelvi kifejezésből „*Aegyptanus*” eredő spanyol *gitano* elnevezés.⁴

Származásukkal kapcsolatban mai napig viták feszülnek a kulturális antropológusok, nyelvészek és történészek között. A manapság legelfogadottabbnak bizonyuló feltevés, mely szerint a cigányok India népével állnak nyelvi rokonságban, Vályi István magyar lelkész nevéhez fűződik, aki leideni diák éveiben arra a felfedezésre jutott, hogy malabári társainak nyelve hasonlít a cigányok nyelvéhez.⁵ Ezt később az összehasonlító nyelvészet is alátámasztotta. Vannak azonban olyan kutatók, gondolkodók, akik szerint ez a megállapítás nem helyénvaló, nem megalapozott,

² Törzsök Judit, Kik az „igazi cigányok”? in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 32.

³ Törzsök, „Kik az «igazi cigányok»?”, 32.

⁴ Online Etymology Dictionary

http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=gypsy&searchmode=none (letöltés ideje: 2014.07.31.)

⁵ Törzsök, „Kik az «igazi cigányok»?”, 31.

illetve önmagában „problematikus az egy szárra visszavezethető eredetmagyarázat”.⁶ Ennek ellenére az a megállapítás a legelterjedtebb, és sokak szerint bizonyított tény, hogy a cigányok egykori őshazája India volt.

Ezen elmélet szerint a cigányok Indiából való kivándorlása az i.sz. első évezred körül kezdődhetett.⁷ Pontos okát írásos források hiánya miatt nem ismerjük, az azonban bizonyos, hogy a cigányság vándorló életmódot folytatott, karavánokban változtatta szálláshelyét, és különböző szolgáltatásokat nyújtott a letelepedetteknek. Vándorlásuk útvonala több csoportra osztotta őket. Voltak, akik Perzsia felé mentek, mások a Bizánci Birodalom felé tartottak, ahonnan a török támadások kezdetén megindultak Európa irányába. A XV. század elején érkeztek meg az első csoportok a Kárpát-medencébe,⁸ majd innen vándoroltak tovább Nyugat-Európába, 1423-tól már császári menlevéllel, amelyet Zsigmond királytól kaptak.⁹ A XV. század második felétől azonban megindult üldöztetésük: 1449-ben Frankfurtból erőszakkal üzték el őket, Bamberg városába 1463-ban már nem léphettek be a cigányok, valamint 1482-ben a brandenburgi választófejedelem is kitiltotta őket területéről,¹⁰ így nagy részük visszatért Közép-Európába.

Magyarország felvilágosult uralkodói több ízben is megpróbálták a cigány családok, csoportok letelepedésére, integrálására vonatkozó intézkedéseket hozni. Mivel a cigányok adót nem fizettek, ezért gazdasági szempontból is fontos volt a többségi társadalomba való beemelésük. A legjelentősebb és véleményem szerint a legradikálisabb döntések a cigánypolitikában Mária Terézia és II. József nevéhez fűződnek. Törvényeik az egyenlőség alapelvére épültek, így a cigányok letelepedését, és nyelvüktől való elszakadását írták elő. Emellett a cigány gyermekek polgári családba való emeléséről és neveltetéséről is rendelkeztek. Ez annyit jelentett, hogy a roma gyerekeket négyéves koruktól nem cigány származású nevelőszülők felügyele-

⁶ Törzsök, „Kik az «igazi cigányok»?”, 35.

⁷ Rostás- Farkas György, *Ősi cigány mesterségek és foglalkozások (Le romenge butya)* (Budapest, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, 2000.) 10.

⁸ Mezey Barna, A magyarországi cigányok rövid története, in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.* (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 83.

⁹ Tomka Miklós, A cigányok története, in: Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* (Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.) 40.

¹⁰ Tomka, „A cigányok története”, 41-42.

tére bízták.¹¹ Ezen intézkedések sikere vitatott, hiszen a gyermekek gyakran visszaszöktek szüleikhez, az egymástól elszakított családok újra összeálltak.¹²

A kezdeményezések, s az olykor erőszakos rendelkezések ellenére a romák többsége továbbra sem telepedett le, folytatták vándorló életmódjukat. A cigányság azonban nem tekinthető *nomád* népnek, hiszen nem állattenyésztésből, élelemtermelésből élnek, hanem foglalkozásuk megköveteli a lakóhely-változtatást,¹³ ezért nevezük őket *peripatetikus* népnek. Ezekre a népcsoportokra jellemző, hogy megélhetésük kereskedelemből és különböző szolgáltatásokból áll, tehát vándorlásuk a vásárlói kereslettől függ.¹⁴

Hagyományos mesterségeik lehetővé tették, illetve megkövetelték a folyamatos helyváltogatást.¹⁵ Talán a leginkább ismert cigány foglalkozás a lovakkal való kereskedelem volt. A lókupecsek vásárokon adták tovább nagy hozzáértéssel gondozott lovaikat, ebből a tevékenységből nagyobb anyagi javakra tettek szert, innen ered elnevezésük is, lovári cigányok (a „lóvé” cigány szóból, mely magyarul pénzt jelent).¹⁶ Ezenkívül elterjedt foglalkozásnak számított a romák körében a kovácsmesterség. Fúrókat, fegyvereket, szegeket, patkókat készítettek, a már letelepedettek gyakran műhelyeket nyitottak. Famegmunkálással is foglalkoztak, ilyenek voltak a teknővájó és kanalas cigányok. Hagyományos mesterségnek számít továbbá a kosárfonás, vályogvetés, foltozás (üstfoltozás, edényfoltozás), a nőknél a jóslás, kártyavetés, varázslás.¹⁷ Vándorlásaik során a cigány muzsikusok, és medvetáncoltatók a letelepedettek szórakoztatásával keresték még mindennapi betevőjüket.

Havas Gábor 1982-ben arról írt, hogy a cigányok egyes csoportjai a mű keletkezése előtt alig egy-két évtizeddel még vándorló életmódot folytattak.¹⁸ A letelepedés tehát több lépésben történt, előfordult, hogy egy-egy családnak volt egy „bázis

¹¹ Tomka, „A cigányok története”, 48.

¹² Mezey, „A magyarországi cigányok rövid története”, 86.

¹³ Szegő László: A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete in: Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* (Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.) 83.

¹⁴ Törzsök, „Kik az «igazi cigányok?»”, 42.

¹⁵ Havas Gábor, Foglalkozásváltási stratégiák különböző cigány közösségekben, in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből* (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 95.

¹⁶ Rostás- Farkas György, „Ősi cigány mesterségek és foglalkozások (*Le romenge butya*)”, 11.

¹⁷ Rostás- Farkas György, „Ősi cigány mesterségek és foglalkozások (*Le romenge butya*)”, 56., 70., 87, 95., 103.

¹⁸ Havas, „Foglalkozásváltási stratégiák különböző cigány közösségekben”, 95.

települése”, ahova mindig visszatértek.¹⁹ Magyarországon a cigányok mára már letelepedtek, egy részük beilleszkedett a társadalomba, a városokban, falvakban együtt élnek a többségi társadalom tagjaival, a „magyarokkal”, azonban még mindig sokan úgynevezett cigánytelepeken, elszigetelten élnek. Életszínvonaluk alacsony, szegénység, munkanélküliség és magas fokú iskolázatlanság jellemzi őket.

Letelepedésükhöz és integrálódásukhoz kapcsolódik nyelvhasználatuk is. Például azok a muzsikus családok, akik viszonylag korán letelepedtek és beilleszkedtek a befogadó közegbe, feladták cigány anyanyelvüket,²⁰ más cigány csoportok azonban nem kerültek ennyire közvetlen viszonyba a „nem cigány” közösségekkel, így megőrizték eredeti nyelvüket. Érdeemes megemlíteni azonban, hogy az őshazát elhagyva, vándorlásaik során a cigány nyelv nagy változásokon ment keresztül, sokat gazdagodott (például görög jövevényszavakkal), amelyet a nemzeti állam és az írásbeliség hiánya tett lehetővé.²¹ Anyanyelvük alapján a cigányokat három csoportba soroljuk. Bár Erdős Kamill klasszifikációja 1959-ben még sokkal részletesebb volt, mára leginkább a romungró (magyar anyanyelvű), oláh (cigány nyelvjárást beszélő) és beás (román anyanyelvű) cigányok között teszünk számottevő különbséget.²² A romungró cigányok magukat a muzsikus cigányok leszármazottjaiként tartják számon, ők alkotják a cigányság azon részét, amely leginkább beilleszkedett a többségi társadalomba, ám a magyarok mégsem magyarként tartják őket számon, így „egyfajta senki földjén élnek”.²³ Az oláh cigányok csoportjáról az az általános vélekedés alakult ki, hogy ők őrzik leginkább a hagyományokat, így az etnográfiai és antropológiai kutatások nagy része az ő kulturális rendszerüket vizsgálja, s nevezi általánosan vett cigány kultúrának.²⁴ Többségük a lovári cigány nyelvjárást beszéli. A beás cigányok elnevezése a román tájnyelvi báias ’bányász’ szóból ered, és valószínűleg

¹⁹ Havas, „Foglalkozásváltási stratégiák különböző cigány közösségekben”, 95.

²⁰ Rostás- Farkas György, *A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága* (Budapest, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, 2006.) 17.

²¹ Szegő László, A cigány nyelv, in: Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* (Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.) 65.

²² Szuhay Péter, Akiket cigányoknak neveznek: akik magukat romának, muzsikusnak, vagy beásnak mondják, in: Reisz Terézia-Andor Mihály (eds): *A cigányság társadalomismerete* (Pécs, Iskolakultúra, 2002.) 20-21.

²³ Michael Sinclair Stewart, *Daltestvérek. Az oláhcigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon* (Budapest, T-Twins Kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány, 1994.) 30.

²⁴ Szuhay, „Akiket cigányoknak neveznek: akik magukat romának, muzsikusnak vagy beásnak mondják”, 21.

múltbéli aranymosó foglalkozásukra utal.²⁵ Korábbi mesterségük volt még többek között a teknővájás, és a kosárfonás. „Az archaikus, nyelvújítás előtti román nyelvjárásokat beszélük.”²⁶ Mindhárom csoportot további kisebb nyelvi csoportokra oszthatjuk, de ezen kifejtésben ezekre nem kívánok kitérni.

A cigány csoportok vándorlásaik során négy-öt, de előfordult, hogy huszonöt-harminc kisebb családból álló *kumpániában* éltek,²⁷ melynek tagjait egymáshoz rokoni kapcsolat fűzte. Az így létrejövő, többgenerációs családokból álló közösség belső rendszerét a Romani Kris (‘cigány törvénykezés’) intézménye volt hivatott megőrizni, mely a legtekintélyesebb, legbölcsebb öregekből állt. Ennek az alkalmanként összeült testületnek a feladata az volt, hogy „a konfliktusokat elsimítsa, a vitákban igazságot tegyen”.²⁸ A cigányok köztudottan vajda rendszerben éltek, azonban a vajdák személyének kiválasztásának mikéntjéről különböző feltevésekbe botlunk. Szegő László például azt állítja, hogy a cigányok nem önként választották vajdájukat, hanem a Romani Kris tagjai közül az államigazgatási szervek nevezték ki annak személyét, azért, hogy irányítsa a közösséget, és felelősséget vállaljon értük az államapparátus előtt.²⁹ Abban azonban megegyezhetünk, hogy a vajda személye „összekötő volt a cigányok és a hatóságok között”.³⁰ Véleményem szerint a szó hagyományos értelmében vett vajdarendszer ma már nem működik, bár előfordulhatnak olyan autentikus cigány közösségek, melyek hasonló tekintéllyel bíró vezetőket választanak ki maguk közül.

A cigányok foglalkozásukból és életmódjukból fakadóan nem tudtak „főhalmozható mértékű-mennyiségű értéktöbbletre”³¹ szert tenni, így nem ismerték a magántulajdon fogalmát. Ez annyit jelent, hogy házaik, szekereik, termelő eszközeik közös használatban álltak, és mivel napról napra éltek, az élelmet is együtt fogyasztották el. A cigányoknál több generáció él egy háztartásban, így a cigány család

²⁵ Kovalcsik Katalin, A beás cigányok népzenei hagyományai, in: Barna Gábor- Bódi Zsuzsanna (eds): *Cigány néprajzi tanulmányok I. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. Században* (Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993.) 231.

²⁶ Tólos Endre, A cigány és beás nyelv Magyarországon, in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből* (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 321.

²⁷ Szegő, „A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete”, 88.

²⁸ Szegő, „A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete”, 99.

²⁹ Szegő, „A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete”, 91.

³⁰ Rostás- Farkas, „A cigányok hagyomány- és hiedelemvilága”, 32.

³¹ Szegő, „A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete”, 87.

'nyamo' tágabb értelmű, mint a magyar család szó.³² Házassági szokásaikra az endogámia jellemző, tehát egymás között házasodnak (ebből következik, hogy a kumpánia tagjai egymással rokoni kapcsolatban állnak).

Kultúrájuk kapcsán- rengeteg hiedelmük és szokásuk ellenére- leginkább zenekultúrájukról szeretnék említést tenni. A cigány népzene kialakulására nagy hatást gyakorolt környezetük népzeneje, így egyetemes zenei nyelvről nem beszélhetünk. Liszt Ferenc *Des Bohemiens et de leur en Hongrie* (magyar fordításban: 'A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon') című, 1859-ben Párizsban megjelent művében azt a kérdést fejtegeti, hogy amit a magyarok magyar népzeneinek hívnak, az valójában a cigányok zenéje-e.³³ Ez nagy felháborodást keltett a kortárs szellemi életben, és zenetudományi viták tárgyát képezte. Mára már tudjuk, hogy a cigány muzikusok mindig a befogadó, jelen esetben a magyar nép zenéjét játsszák. Abból a szempontból, hogy saját szórakoztatásukra vagy mások megbízásából zenélnek, megkülönböztetjük a cigány népzene és a cigányzenészek által játszott zenét. Népdalaiknak két típusa van: a lassú dalok ('cigányhallgatók', 'cigánykeservesek'), és a táncdalok.³⁴ A lassú dalokra jellemző a kötetlen ritmusú előadásmód, ereszkedő dallamvonal, illetve a sorok elején használt indulatszavak: *hej, hejde, no de, jaj, hát de*.³⁵ A táncdalokban a zenészek „nem szöveggel, hanem- mintha improvizáló hangszert utánoznának- ún. *pergető* technikával adják elő a dallamot”,³⁶ amelyet *szájbőgőzéssel* kísérik. Fontos megemlíteni, hogy a cigányok népzenejünkben nem használtak hangszereket. A cigányok sokat improvizálnak a zenék szövegében és dallamában egyaránt. A cigányzenészek (akik más népek szórakoztatásával foglalkoztak) megjelenésének idejéről írásos források tanúskodnak. Elsőként legtöbbet a XVI. századi dokumentumok említik őket (persze ez előtt is esett szó róluk, de nem számottevő mennyiségben), bár ebben az időben még nem keltettek különösebb feltűnést. A változást a XVIII. század hozta, amikor már a kovácmesterség mellett a zenélés is a fontos és rangos foglalkozások közé tartozott.³⁷ Ezt elősegítette a társadalom lenéző magatartása a szórakoztatók iránt, „ami a társadalom kereteibe szorosabban beletartozók számára megalázkodásnak, lecsúszásnak számított, az ő viszonyaik között ép-

³² Rostás- Farkas, „*A cigányok hagyomány- és hiedelemvilága*”, 35.

³³ Vekerdi József, *A magyarországi cigány kutatások története* (Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1982.) 8-9.

³⁴ Sárosi Bálint, *A cigányzene...* (Budapest, Gondolat, 1971.) 22-23.

³⁵ Sárosi, „*A cigányzene...*”, 23.

³⁶ Sárosi, „*A cigányzene...*”, 25.

³⁷ Sárosi, „*A cigányzene...*”, 55.

pen a társadalomba való bejutás, az érvényesülés legjobb útját jelentette”.³⁸ Ezután a cigány muzsikások a földesurak és nemesek szórakoztatására játszották a népies magyar műzenét (persze saját, ’cigányos’ stílusukban), akik gyakran pártfogásuk alá vették őket, így gondoskodván kiképzetésükről. Sok zenész így tanult meg például kottát olvasni, valamint elkezdtek igazodni a korabeli harmóniavilághoz.³⁹ Annak ellenére, hogy a kottát már ismerték, jobban szerettek anélkül játszani, hiszen a muzsikálásnak ez a módja nagyobb teret adott a cigányok által kedvelt rögtönző játék-mód kiteljesedéséhez. Első híres cigányprímásaink voltak Czinka Panna (XVIII. század) valamint Bihari János (XIX. század eleje). A cigányzene kifejlődésének fontos korszaka volt ez. Hogy mit is értünk cigányzenén? Miben különül el a cigányzene a magyar zenétől? Ezekre a kérdésekre máig nem tudunk kielégítő választ adni. Annyi bizonyos, hogy a cigányzenészek által játszott muzsika különbözik a fentebb említett cigány népzene-től, de nem azonos a magyar népzenevel sem. Inkább azt mondhatnánk, hogy a cigányok temperamentumukkal, zenei rátermettségükkel, és a kultúrákhoz való gyors alkalmazkodási készségükkel alakították a magyar népzene-t.⁴⁰

2.1.2 Az autentikus cigánytáncok ismertetése

A cigányok táncait illetően leginkább regionális táncokról beszélhetünk, melyekre (akárcsak a zenében) nagy hatással volt a környezetükben élő népcsoport táncagyományja. Mondhatni a cigányok a befogadó népek táncagyományainak őrzői, bár ezeket saját, jellegzetes előadásmódjukban reprezentálják,⁴¹ így azok önálló cigány verziója jött létre.⁴² Táncuknak sajátos cigánytánc ízt adnak, amely leginkább a feszes, büszke testtartásban, a staccatós mozdulatokban, dinamikai sokszínűségükben figyelhető meg.⁴³ A különböző cigánytáncok ismertetése alapjául Balázs

³⁸ Sárosi, „A cigányzene...”, 55.

³⁹ Kovalcsik Katalin, A cigány zenekultúra tegnap és ma, in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből* (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 443.

⁴⁰ Sárosi, „A cigányzene...”, 39., 56.

⁴¹ Martin György, A cigányság tánc kultúrája, in: Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* (Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.) 221.

⁴² Martin, „A cigányság tánc kultúrája”, 229.

⁴³ Balázs Gusztáv: *A nagyecsed-i oláh cigányok táncagyományai* (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1995.) 88-98.

Gusztáv A nagyecsedí oláh cigányok táncagyományai című könyvét használom, melyben, saját szülőfalujában és környezetében megfigyelt táncokat elemez. Ebből következik, hogy a táncok jellemzőiben tájegységként kisebb-nagyobb eltérések mutatkozhatnak.

A cigányok táncára jellemző, hogy csoportosan nem táncolják, inkább szólóban, vagy párban, (kivételt képeznek a beások Balkánról hozott kör- és lánctáncai), improvizatív jellegű (akárcsak zenéjük), illetve minden táncos a saját egyéniségének megfelelő előadásmóddal, motívumokkal táncol. A táncot *pittyengetéssel*, csettintgetéssel kísérik.

A férfiak szóló táncának legjellegzetesebb eleme a *csapásolás*, azaz a láb (néha a mellkas) különböző pontjainak ritmusra történő csapása, ütése. Testtartásuk feszes, büszke. Alapvető motívumaikat (tromf, hátravágó, felverő csapásolás) egyéneként egészítik ki. Az idősebbek és fiatalabbak tánca között több eltérést figyelhetünk meg. Az idősebbek táncára a nyugodtság jellemző, motívumaikat gazdagon variálják, keveset csapásolnak, csapásoló figuráik egyszerűek és inkább kedvtelésből táncolnak. A fiatalabb korosztály tagjai ezzel szemben virtuózabbak, többet ismételnék, csapásoló figuráik bonyolultabbak, hiszen táncuk inkább szórakoztató és verseny jellegű. A férfiak tánca mindig tartalmaz egy tánckezdő figurát, mely a későbbiek folyamán pihentető lépésként tér vissza. Kiváló rögtönző készségükből fakadóan ugyanazokat a motívumsorokat minden alkalommal más felépítésben táncolják. Motívumkincsében és szerkezeti felépítésében nagy hasonlóságot mutat az erdélyi legényes és pontozó tánc típusokkal.⁴⁴

A nők tánca sokkal szolidabb, visszafogottabb, lépéseik apróbbak, karjátékuk viszont gazdagabb a férfiakénál. A kezdő motívum itt is ugyanúgy megtalálható, amely tánc közben többször visszatér, azonban kibővített formában. Két fő motívumuk a felszedő és a cifra. Tánc közben ujjakkal esztam ritmusban (hangsúly között) *pittyengetnek*. A közhiedelemmel ellentétben a nők magatartása tánc közben nem kihívó, csípőmozgásaik finomak, nem céljuk a férfi meghódítása, páros cigánytánc esetében nem is néznek partnerük szemébe.

⁴⁴ Martin György-Pesovár Ernő: A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánckutató munka eredményei és módszertani tapasztalatai, *Ethnographia* LXIX. 424-436. Idézi: Balázs Gusztáv: *A nagyecsedí oláh cigányok táncagyományai* (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1995.) 88-98.

A páros cigánytánc a küzdő karakterű páros táncok közé sorolható, mivel a nő karmozdulataival és irányváltásaival megpróbálja megzavarni a férfi táncát annak érdekében, hogy háta mögé kerüljön, így *megcsalva* őt. Tánc közben mindkét fél elsősorban a „játékra” figyel, figuráik, motívumaik ezáltal egyszerűsödnek, a nő célja a férfi *megcsalása*, a férfi pedig minden áron megpróbálja a nőt megakadályozni ebben. A versengés ellenére táncuk harmonikus, hiszen folyamatosan követik a másik mozgását, mely befolyásolja táncukat, így állandó összhangban vannak. Egy-egy meghiúsult támadás után a nő eltávolodik partnerétől, így lehetőséget adva a férfinak, hogy egy rövid időre táncában kiteljesedjen. Ebből fakad a tánc hullámzó dinamikája. A tánc az egyik fél „győzelmével” zárul, amely jelentheti a *megcsalás* bekövetkeztét vagy a férfi csapásaival szinte kitolja a nőt a táncból.⁴⁵ Manapság a páros tánc eme jellegzetessége kiháló félben van.

A cigányok párbajszerű tánca, a cigánybotoló fegyveres táncaink típusába tartozik, így a pásztortáncok: kanásztánc (a földre kereszt alakban lehelyezett két bot körbetáncolása), az egykori hajdútánc (katonai tánc) rokona. A botforgatás legjobbnak tartott mesterei, a kondások és gulyások mellett a cigányok is helyet kapnak. Leginkább az Alföld északkeleti tájain volt elterjedt a cigányok botoló tánca. Mozdulataik egyszerűek, támadó jellegűek, forgásokból, előre illetve hátra lépésekből állnak.⁴⁶ Általában férfiak táncolják, szűrő, vágó ütésekkel támadnak egymásra, miközben a botot folyamatosan forgatják. Előfordul, hogy a férfi egy nővel táncolja a botolót, ilyenkor a nő cigánytánc motívumokat táncol, a férfi eközben partnere feje felett, teste körül forgatja a botot, ügyelve arra, hogy véletlenül se üsse meg, mert az nagy szégyennek számít.⁴⁷ Lajtha László és Gönyey Sándor a nővel táncolt botoló esetében kétféle befejezést figyelt meg. Az egyik, hogy a férfi a meglendített bot sebességét lelassítva, a botot a nő vállára helyezi, a másik lehetséges befejezés pedig, hogy a botot hátulról a nő nyakszirtjéhez teszi.⁴⁸ Ezeket a későbbi gyűjtések azonban nem igazolták.

⁴⁵ Balázs, „A nagyecsedí oláhcigányok táncgyományai”, 106.-116.

⁴⁶ Balázs Gusztáv: Botoló a szatmári cigányoknál, in: Barna Gábor- Bódi Zsuzsanna (eds): *Cigány néprajzi tanulmányok. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. században* (Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993.) 257.

⁴⁷ Balázs, „Botoló a szatmári cigányoknál”, 257.

⁴⁸ Lajtha László- Gönyey Sándor, Tánc, in: A magyarság néprajza IV. (Budapest, Egyetemi nyomda, 2. kiad. 1943.) 76-131. Idézi: Pesovár Ernő, Küzdő karakterű páros, in: Dömötör Tekla (ed): *Magyar Néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játék* (Budapest, Akadémia Kiadó, 1990.) 340-341.

A cigányok páros táncait illetően érdemes megemlíteni a nő és férfi magyar táncgyományoktól eltérő kapcsolatát. A magyar néptánc páros táncaira jellemző, hogy összefogódzva táncolják azokat, ebből következik, hogy az egyik félnek irányítania kell a másikat.⁴⁹ A táncokban a férfié a vezető szerep, ő irányítja a nő mozgását, kar-és testmozdulataival érzékelteti a nővel, hogy melyik figura következik (például átvető, forgatás vagy hát mögé dobás). A nő tánctudását az alapján ítélik meg, hogy mennyire tudja követni partnerét, könnyű vagy esetleg nehéz irányítani táncát.⁵⁰ Ebből is láthatjuk, hogy ezekben a páros táncokban a nő alárendelt szerepet tölt be. A cigány páros táncokban ezzel szemben a nő, mint egyenrangú fél jelenik meg. Ennek oka, hogy az összefogódzás itt nincs jelen, tehát a felek nem érintik meg egymást, így a tánc létrejöttéhez nincs szükség vezető szerepre. A tánc közben kialakított versengés, a *megcsalásra* való törekvés kezdeményezője a nő. Azonban nem mondhatjuk, hogy a nőé az irányító szerep, hiszen a férfi *megcsalással* szembeni védekező reakciói mindig befolyásolják a nő mozgását.

A cigányok zenéjében és táncában is megfigyelhettük, hogy a környező népek (jelen esetben a magyar nép) nagy hatást gyakoroltak kultúrájuk kialakulására, annak alapjául szolgáltak. Emellett feltételezhetjük, hogy a többségi nemzetek kultúrája is szegényesebb, sivárabb, szürkébb lenne, ha a cigányok sajátos előadasmódjukkal és temperamentumukkal nem gazdagították volna azokat. Így jöhetett létre egy kulturális szimbiózis a két népcsoport között.

⁴⁹ Ratkó Lujza: *Női szerepek a magyar néptáncgyományban*
http://www.folkradio.hu/folkszemle/ratko_noiszerepek/index.php 2009. december (letöltés időpontja: 2014.07.27.)

⁵⁰ Ratkó, „*Női szerepek a magyar néptáncgyományban*”

2.2 Hagyományozódás

2.2.1 Tánc, mint hovatarozási jellemző - avagy az identitás és tánc viszonya

„A kultúra szó a mindennapi használatban rendszerint a társadalom által létrehozott szellemi értékek összességét jelenti.”⁵¹ Tehát magában foglalja a közös értékek és normák általános rendszerét, viselkedési mintákat, életmegnyilvánulásokat, amelyek szocializációs és tanulási folyamatokon keresztül öröklődnek nemzedékről nemzedékre. Ebből következik, hogy egy-egy népcsoport identitását kultúrája által tudja leginkább kifejezni, ezért mindamelllett, hogy a közösséghez való tartozás érzését nyújtja az egyénnek, nemzeti azonosságtudatot ad az adott népcsoportnak. Ezt alátámasztja az is, hogy a folklórkutatások a magyar nemzeti öntudat felébredésével köthetők össze, és nagy történelmi korszakokhoz kapcsolódtak (reformkor, I. illetve II. világháborút követő időszak).

Mivel a cigányok nem alkotnak egységes nemzetet, kisebbségnek számítanak a többségi társadalomban, így számukra identitásuk fenntartása csakis kultúrájuk megőrzésével lehetséges. Felmerül azonban a kérdés, hogy az integráció és asszimiláció kezdeményezése, elvárása a befogadó közösség részéről mennyire ad teret a cigányság hagyományvilágának megőrzésére. Itt megemlíteném Luc de Heusch „ostromállapot” kifejezését, melyet a következőképpen magyaráz, ír le: „a cigányok szüntelenül arra törekszenek, hogy megőrizték egy ostromlott kultúra integritását”.⁵² Tulajdonképpen a cigányoknak teljesen nyilvánvaló, hogy a társadalom negatív előítéletekkel fordul feléjük, ezért sokan a teljes asszimiláció útját választják, melynek gyakori eredménye az, hogy elhagyják szokásaikat, nyelvüket, ahogyan azt az első ízben letelepedett és beilleszkedett muzsikus, romungró cigányok tették. Az öltözködés, a szokások fokozatos feladása mellett azonban meg kell jegyeznünk azt, hogy a cigányok napjainkban leginkább tánc- és zenekultúrájuk által különülnek el, ezek azon reprezentatív kulturális tényezők, melyek identitásuk fenntartását segítik, és egyben biztosítják. A cigány családok tradícióikhoz való különböző szintű viszonya miatt, melyet befolyásolnak a letelepedési és beilleszkedési tényezők, nehéz általános érvényű következtetést levonni a tánc és zene fontosságáról a cigányok életében.

⁵¹ Szegő, „A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete”, 90.

⁵² Pálos Nóra, *A roma az a cigány, aki én vagyok* 10.

http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1753:a-roma-az-a-cigany-aki-en-vagyok&catid=62:tarsadalomciganyasag&Itemid=86 (letöltés időpontja: 2014.05.14.)

Ezért készítettem interjút családom egyes tagjaival, melyben többek között arra a kérdésre vártam a választ, hogy számukra mit jelent a tánc, és hogy mennyire játszik fontos szerepet mindennapi életükben. Az ezekre a kérdésekre kapott válaszokat igyekszem a következőkben összevetni az olvasott ismereteimmel, amelyek az autentikus cigány környezetben végzett kutatások eredményeit írják le. Az én családom tagjai azonban egyáltalán nem tartják magukat autentikus, hagyományőrző cigányoknak, sőt szerintük a magyaroktól „a bőrünk színében különbözünk csak.”⁵³

A táncok hagyományozódási folyamatát a cigányok körében a családomban megfigyelt jelenségek alapján mutatom be, hiszen véleményem szerint a saját tapasztalatok közzététele színesítheti, gazdagíthatja tudásunkat e téren. A későbbiekben pedig következtetéseket tudunk levonni arra vonatkozóan, hogy a tánc szerepét egy cigány család életében mennyire befolyásolja a hagyomány őrzésének mikéntje, vagyis, hogy milyen szinten és (m)értékben őrzik, vagy esetleg mennyire korszerűsítik azokat.

2.2.2 Tánc szerepe a cigányoknál

Visszatérve a tánc szerepére. Fentebb már kifejtettem, hogy kulturális szempontból miért van jelentős szerepe a táncnak a cigányság körében. A családom tagjainak válasza az egyszerű, cigány emberek viszonyát fejezi ki a tánc iránt. Míg egyik női adatközlőm szerint a tánc „kifejez sok mindent, tehát akár érzelmet, akár válságot, akár szerelmet, akár szomorúságot”,⁵⁴ addig egyik férfi interjúalanyom véleménye szerint „ez már művészi megfogalmazás, ez már nem a cigányember megfogalmazása”.⁵⁵ Ez egy érdekes és egyben helyénvaló megközelítés, hiszen valóban a folklórban a tánc lényege nem az önkifejezés volt, hanem a „táncban való tartózkodás, mint létmód”.⁵⁶ Továbbá, ismét a legutóbbi interjúalanyomat idézve: „[...] akármit, amit az ember úgy tud csinálni, hogy abból sikerélménye van, azt nagyon szívesen csinálja. Tehát én úgy gondolom, hogy nekem a tánchoz valamilyen

⁵³ Lásd: Interjúk: 5.2. 43.

⁵⁴ Lásd: Interjúk: 5.4. 49.

⁵⁵ Lásd: Interjúk: 5.6. 57.

⁵⁶ Rostás- Farkas György: *Táncában lakozik az ember. Imreh-Márton István beszélgetése Orza Călin koreográfussal*

http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3270:tancaban-lakozik-az-ember&catid=45:altalanos&Itemid=69 (letöltés időpontja: 2014.06.02.)

adottságom van, oszt ha egy mód van rá, vagy ha olyan összejövetel van, akkor szívesen táncolok.”⁵⁷ Itt már szóba kerül a tánchoz való adottság, tehetség kérdése, bár véleményem szerint, mint azt a témafelvetésemben is említettem, ez inkább a szocializáció, mintsem az öröklődött tehetség kérdése. Ennek ellenére a közgondolkodást megerősítve a cigányok saját maguk tánchoz való kapcsolatát leginkább a származásukkal magyarázzák, ahogyan tette azt az egyik, húszas éveiben járó adatközlőm: „úgy gondolom, hogy a cigányoknak nem kell tanulni, mert a vérükben van”,⁵⁸ illetve egy másik interjúalany is: „Szeretek táncolni, sajnos ez a véremben van.”⁵⁹

„A cigányoknál [...] nagyon fontos, hogy mindenki tudjon táncolni vagy énekelni, vagy mind a kettőt. Megszólják, vagy megszólították azt a fiataalt, aki nem tudott ebben részt venni”.⁶⁰ Bár az én családomban a megszólítás nem igazán jellemző, de a gyermekek fejlődését mindig figyelemmel kísérik, hiszen ahogyan azt az ötvenes éveik végén járó női adatközlőm is megfogalmazta: „Az ember, hogy magyarázzam én ezt el, az embernek a mindennapos életéhez hozzá kell, hogy tartozzon a tánc, a zene. Éppen úgy, mintha egy verset el akar mondani, tehát aki a verset szereti, a tánc is ugyanolyan. Nekem szükséges, kell a gyerekeknek is. A családban mindenki tud táncolni és szeret is.”⁶¹

Láthatjuk tehát, hogy a tánc, mint hovatartozási jellemző mai napig szerves részét képezi a sok szempontból elhalványuló cigány kultúrának. Megkérdezett családtagjaim elmondása szerint a tánc és a zene fontos eleme az életüknek, egyiküket idézve: „A táncnak, meg a zenének...ez hozza meg a...hogy mondjam...az emberek közt a vidámságot. Tehát a tánc, a zene a vidámság. Tehát, ha szól a zene, akkor egy kicsit felszabadul az ember.”⁶²

⁵⁷ Lásd: Interjúk: 5.6. 57.

⁵⁸ Lásd: Interjúk: 5.1. 39.

⁵⁹ Lásd: Interjúk: 5.2. 43.

⁶⁰ Balázs, „A nagyecsedí oláh cigányok tánchagyományai”, 28-43.

⁶¹ Lásd: Interjúk: 5.4. 50.

⁶² Lásd: Interjúk: 5.3. 48.

2.2.3 A hagyományozódás, és annak folyamata: a tánctanulás

Hagyományozódás alatt egyfajta szocializációs tanulási folyamatot értünk, mely által az adott népcsoport kultúrája, tradíciói, szokásai nemzedékről nemzedékre öröklődnek. A folklór (mely szóban vagy zenei formában terjedő mesék, mondák, dalok, táncok gyűjtőneve) továbbélésének elengedhetetlen feltétele ez a hagyományozódási folyamat, mely leginkább a családon vagy egy szűk közösségen belül zajlik. Ebből kiindulva „nagyon fontos tehát a család gondozó, szocializációs és nevelő funkciója. Míg szocializáción azokat a spontán, nem tudatos és nem tervszerű, mindennapi természetes hatásokat értjük, amelyek a családban, a környezetben stb. érik az egyént, addig nevelésen a többé-kevésbé céltudatos, tervszerű és módszeres ráhatásokat, amelyekkel befolyásolni akarják a gyermekeket, az ifjakat.”⁶³ A néphagyományok átadásának folyamatában a család illetve a közösség mindkét említett funkcióját megtaláljuk.

„Táncoljál Szandika, táncolj lyányom!”- hangzott el nagymamám szájából az egy éves születésnapomon készült videó felvételen. Azon kívül, hogy a cigány gyermekek úgymond beleszületnek egy olyan közegbe, amelyben a tánc szinte mindennapos tényezőként van jelen, annak művelésére való folyamatos ösztönzést is tapasztalhatunk a közösség tagjaitól. A táncra való biztatás mondhatjuk részben ösztönös, részben tudatos a szülők, nagyszülők részéről. Így a gyermek egészen csecsemőkorától egyfajta tanulási folyamaton megy keresztül, melynek lépéseit Pesovár Ferenc három fázisra osztotta.⁶⁴ Ezt a három periódust használom én is saját tapasztalataim rendszerezése alapjául, amelyek között persze a valóságban nem húzható éles időbeli határvonal, a folyamat megértése szempontjából azért mégis fontos elkülöníteni őket.

1. Önkéntelen szemlélődés kora
2. Ösztönös utánzás kora
3. Tudatos gyakorlás

⁶³ Békési Katalin: *A család funkcióiban bekövetkezett változások három cigány származású szerző műve alapján* http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=94:acsalad-funkcioiban-bekoevetkezett-valtozasok&catid=66:irodalom&Itemid=86 (letöltés időpontja: 2014.06.02.)

⁶⁴ Pesovár Ferenc, *A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés* (Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1978.) 7.

Az önkéntelen szemlélődés kora mondhatni egészen a születés pillanatától kezdődik. „A táncos szocializáció folyamatánál sokszor emlegetett közhely, hogy itt a szemünk előtt játszódik le az a folyamat, hogy egy kis, karon ülő gyermek, hogyan kezd megismerkedni a táncos hagyománnyal”.⁶⁵ Közhely, mert a legtöbben, akik a hagyományozódás folyamatát vizsgálták, találkoztak ezzel a jelenséggel, de ez nem csak a cigányokra igaz. Pesovár például a falusi magyar ember vonatkozásában ír „a szülei karjából vagy öléből” figyelő kisgyermekéről,⁶⁶ akiket a zene ritmusára mozgattak, ringattak. A legtöbb esetben a gyermekek is jelen vannak a családi összejöveteleken és nagyobb táncalkalmakon, a felnőttek között szaladgálnak, játszanak, vagy ha még kicsik anyjuk vagy valamelyik rokonuk ölében ülnek, így önkéntelenül is figyelői és megélői lesznek a körülöttük zajló eseményeknek. Emellett a környezet folyamatosan ösztönzi őket a táncra, mint azt velem is tette a nagymamám. Még beszélni sem tudtam, de már a szoknyámat emelgetve, apró térdhajlításokkal mozogtam. Édesanyám elmesélése szerint 2 évesen gyakran táncoltam lakásunk nappalijában egyedül, vagy vele Csóré Béla cigány- mulatós dalaira. Ebben a korban ezek még nem kiforrott tánclépések, inkább egy helyben lépegetések, forgások jellemzik a táncot. Fontos lépcsőfoka a tánctanulás folyamatának a ritmusérzék fejlesztése, mely leginkább a csettintgetés „technikájának” elsajátításával történik,⁶⁷ amelyre engem édesapám tanított meg. Tehát amellett, hogy a gyermek beleszületik ebbe a közegbe, családtagjai is, ösztönös vagy tudatos eszközökkel, folyamatosan „a tánchoz szoktatják”.⁶⁸

Az ösztönös utánpótlás már a nagyobb gyermekeknél figyelhető meg, akik a felnőtteket utánozva, leginkább táncalkalmak során kezdenek el mozogni, táncolni. Tisztán emlékszem, hogy az egyik unokatestvérem alig lehetett 3-4 éves, amikor egy családi összejövetelen magára vonta a mulatózók figyelmét azzal, hogy a lépcső tetején állva a cigányzenére olyan mozdulatokat csinált a karjával és kézfejjével, mintha épp egy kannát ütne. A családban senki nem kannázik, így valószínűleg a televízióban látott cigányzenekarok tagjait imitálta. Itt már megfigyelhető a kisgyermekkor-

⁶⁵ Gera Botond- Karácsony Zoltán: A hagyományozódás szerepe ma a tyukodi cigányoknál, in: Felföldi László- Müller Anita (eds): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete* (Budapest, MTA Zenetudományi Intézet, é. n.) 49.

⁶⁶ Pesovár, „A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés”, 7.

⁶⁷ Balázs Gusztáv: A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében, in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzetéről és kultúrájáról* (Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.) 364.

⁶⁸ Balázs, „A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében”, 364.

ban ért ingerek hatása (mint például az ütemre való mozgatás vagy épp a *pittyengetés* megtanítása), hiszen az unokatestvérem a láthatatlan kannát a zene ritmusára ütötte. Ritmikai szempontból tehát már megfigyelhetünk egyfajta pontosságot. A gyermekek ebben a korban már a felnőttektől látott, elesett lépéseket igyekeznek utánozni, környezetük hatására fokozatosan belenőnek táncukba. A legfiatalabb interjúalanyom így emlékezett vissza arra, hogy hogyan tanult meg táncolni: „Hát ez olyan kérdés, ami hogyha az ember egy olyan közegben nőtt fel, mint amiben én, akkor ez magától megválaszolható kérdés. Mert hát ezt láttam mindenkitől, az egész családtól, a nővéremtől szintúgy, az összes unokatestvéremtől stb., úgyhogy hogyha látja az ember, benne van ebben az egészben, akkor egy idő után ráragad az emberre és megtanulja.”⁶⁹

A tudatos gyakorlás fázisa véleményem szerint akkor kezdődik, amikor a gyermekek vagy immáron fiatalok észreveszik, hogy a tánc tudás megbecsült érték a környezetükben. Az eddig csak ösztönösen utánczolt lépéseket gyakorolni kezdik, valamint új lépéseket lesnek el, tehát kialakul a fejlődés igénye. Ritmikailag táncuk gazdagabbá, dinamikailag izgalmasabbá válik, például pillanatnyi megállításokat használnak, vagy egy-egy csapás helyett, lezárásképpen ujjukkal a csizmájukra mutatnak. Általában a szülők, egy nagyobb testvér vagy valamelyik idősebb rokon tanítja őket táncolni. Ahogyan történt ez az egyik interjúalanyommal is: „Anyuéktól tanultam meg, édesanyám foglalkozott velünk. Ő tanított táncolni, hogy milyen táncok vannak, ő megtanított minket minden lépésre.”⁷⁰ A megkérdezettek között volt legutóbb említett adatközlőm két fiatalabb testvére is, azonban egyikük sem emlékszik arra, hogy édesanyjuktól tanultak volna táncolni: „Senkitől nem tanultam táncolni. A táncokat úgy láttam.”⁷¹ Nem tanultam senkitől. Ezt láttam. Láttam, gyakoroltam, meghozta magával a származásom.”⁷² Ebből arra következtetek, hogy az édesanya, idősebb gyermekeit még tanította, ezzel továbbadva tudását, amelyet ezt követően a fiatalabbak elleshettek az idősebbektől. A tánc magját elültette, és hagyta, hogy az magától kivirágozzon. Ide illik Orza Călin⁷³ koreográfus vélekedése a tánc hagyományozódásáról: „Fontos, hogy nem a nagyapám táncát tanulom meg, hanem meg-

⁶⁹ Lásd: Interjúk: 5.5. 53.

⁷⁰ Lásd: Interjúk: 5.4. 50.

⁷¹ Lásd: Interjúk: 5.6. 58.

⁷² Lásd: Interjúk: 5.2. 43.

⁷³ Orza Călin 1967. október 5-én született. 2000 és 2003 között a budapesti Magyar Táncművészeti Főiskola koreográfusképző szakának hallgatója és a Honvéd Táncszínház koreográfusa. 2005-től a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes koreográfusa.

tanulok sok mindent abból, amit a nagyapám tudott (és az összes többi nagyapa), és abból egyszer csak megszülöm a saját magam táncát. Ez a folklór szelleme.”⁷⁴ Miu-tán megtanulták az alapokat, mindenki kialakítja saját stílusát, egyéniségét. Ez abban nyilvánul meg, hogy a motívumokat milyen sorrendben, hogyan kötik össze, illetve voltak kifejezetten egy-egy táncosra jellemző figurák is. A kiemelkedő táncosokat a családban és a faluban is számon tartják, minden falunak voltak/vannak kiemelkedő táncos egyéniségei.⁷⁵ Interjúalanyaimat arról kérdeztem, hogy ismernek-e ilyen táncos egyéniséget környezetükben. Azonban csak az egyik, idősebb interjúalany említett meg egy családtagot, akit jó táncosnak (és énekesnek) tartottak: „Az apunak az öccse, a Pista. Hát ő tudta a rendes cigánytáncot is, így van. De ő énekelni is nagyon tudott, hiszen úgy hívták a faluban, hogy Dallos Pista.”⁷⁶

Az én családban nem autentikus cigánytáncot táncolunk. Ahogy azt egyik interjúalanyom megfogalmazta: „Nem kimondottan az az igazi cigánytánc, [...] de magát a lépésekben ott van a cigánytánc”.⁷⁷ Ez véleményem szerint abban nyilvánul meg, hogy a férfiak táncában általában nincs *csapásolás*, a figurák is szegényesek, a páros cigánytáncban nem ismerik a *megcsalás* fogalmát, nincsenek mindenki által ismert, és elnevezett motívumok. Ennek ellenére a cigányokra jellemző büszke testtartás, a férfiak táncára jellemző váratlan megállítások, és a nők táncára jellemző gazdag karmozdulatok megfigyelhetőek a családom tagjai által táncolt cigánytáncban, tehát „nem táncolunk teljesen úgy, mint a magyarok”.⁷⁸ Ezen kívül a tánc hagyományozódásának fentebb említett különböző fázisai is fellelhetőek a tánc tanulási folyamatban.

⁷⁴ Rostás- Farkas, „Táncában lakozik az ember”

⁷⁵ Pesovár, „A magyar nép táncélete. Tánc tanulás, táncalkalmak, táncrendezés”, 9-10.

⁷⁶ Lásd: Interjúk: 5.6. 59.

⁷⁷ Lásd: Interjúk: 5.6. 59.

⁷⁸ Lásd: Interjúk: 5.4. 51.

2.2.4 Táncalkalmak típusai, menete

A tánclépések ellesése, megtanulása, gyakorlása leginkább a táncalkalmak során történik. Ezen táncalkalmak típusait Pesovár Ferenc szervezettségük és kialakulásuk körülményei szerint rendszerezi.⁷⁹ Ezek alapján megkülönböztetünk *spontán* és *szervezett* táncalkalmakat. A cigányokról köztudott, hogy bármikor, bárhol táncolnak és énekelnek, mint ahogy azt az egyik adatközlőm is említette: „Én minden nap táncolok. Mikor, hol jön rám.”⁸⁰ Ebből kifolyólag a cigányokra inkább a spontán kialakuló táncalkalmak jellemzőek, mint például a vendégségbe jövés-menés, a keresztelés, kocsmai mulatás, családi összejövetelek.⁸¹ Előre megszervezett táncalkalmuk a lakodalom, valamint a már polgári szokásgyakorlathoz illeszkedő cigánybál.

A családi összejövetelek általában keresztelő, ballagás, születésnap, vagy névnap alkalmából jönnek létre. Spontán táncalkalomnak tekinthető, hiszen nincs egy előírt szokásrend, mint egy lakodalomban, és egy születésnap családi ünnepléshez sem feltétlenül tartozik hozzá a tánc. „Szerintem a cigány emberek azok hamarabb, sokkal hamarabb dalra fakadnak, vagy táncra perdülnek, hogyha úgy van.”⁸² Az én családomban minden összejövetelen táncolunk. (Kivételt képez, ha haláleset történt a családban. Ilyenkor a felnőttek egy évig gyászolnak, így csak a gyermekek táncolhatnak.) Interjúalanyaim válaszai és saját élményeim alapján mutatom be egy ilyen összejövetel általános „felépítését”, összevetve azt, az olvasott ismereteimmel.

„Mit csinálunk? Megterítünk, iszunk és mulatunk.”⁸³ Lényegében ezzel a három szóval ki is fejezhetjük, hogy mi a legfontosabb egy ilyen összejövetelen, aminek nincs előre megszabott menete, azonban mindig hasonlóképpen épül fel. „Először hát ebédelünk vagy vacsorázunk, most attól függ, melyik időpontban van.”⁸⁴ A hagyományőrző családoknál a férfiak és a nők nem ülnek és esznek egy asztalnál. Nálunk ez nincs szigorúan szabályhoz kötve, de mivel a nők szolgálják fel az ételt, és foglalatostkodnak a konyhában, így a férfiak és a gyermekek esznek először. Étkezés közben általában már szól a zene. Alkalomtól függ, hogy élő vagy gépi zenét használunk. Az élő zenét egy szintetizátoros szolgáltatója. „Mihelyst meghalljuk a zenét,

⁷⁹ Pesovár, „A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés”, 22.

⁸⁰ Lásd: Interjúk: 5.1. 41.

⁸¹ Balázs, „A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében”, 373.

⁸² Lásd: Interjúk: 5.6. 58.

⁸³ Lásd: Interjúk: 5.2. 43.

⁸⁴ Lásd: Interjúk: 5.1. 41.

azon nyomban a vérünk felpezsdül. Kifulladásig iszunk, táncolunk.”⁸⁵ A hagyományos cigány közösségekben a táncot a férfi kezdi el, a nő legfeljebb nagyon szűk családi körben indítványozza.⁸⁶ Nálunk az esetek többségében az asszonyok kezdenek el táncolni, míg a férfiak az asztalnál ülve isznak, beszélgetnek, énekelnek. Előfordul, hogy már a délutáni órákban elkezdődik a mulatás, amely egészen hajnalig tart. Később a férfiak is csatlakoznak a tánchoz, mely azon hagyományos cigány mulatási forma szerint történik, hogy a táncosok egy kört alkotnak, és annak közepén egyszerre egy vagy két ember táncol.⁸⁷ Folyamatosan váltják egymást, így mindenki sorra kerül. A váltás a Balázs Gusztáv által vizsgált oláh cigány közösségekben többféleképpen történhet. Kezdeményezheti a körben táncoló személy (kézfogással kijelöli a következő táncost, vagy egyszerűen kikiált, hogy váltsák le), a másik lehetőség, hogy a körben táncolók közül valaki úgy dönt, hogy a kör közepén folytatja táncát, de előfordul az is, hogy erőszakkal dobják be a következő táncost.⁸⁸ A következő táncos, kézfogással történő kijelölése kivételével, a váltás előbbieken felsorolt lehetőségei mind megtalálhatóak a családom által szervezett összejöveteleken is. Miután elfáradtak, leülnek az asztalokhoz és *hallgató* dalokat énekelnek. Ilyenkor mindig van egy vezető énekes, aki közbeszólásokkal irányítja az éneket. Michael Stewart idéz egy ilyen, számomra édesapámtól jól ismert közbeszólást: „Lassan! Ne siess!”.⁸⁹ Ebből is láthatjuk, hogy az éneket vezető személy a *hallgató* dalok kötetlen ritmusából fakadóan többnyire a tempóra vonatkozó korrekciókat ad a többi énekesnek. A családban mindenkinek van kedvenc *hallgatója*, így ha valaki azt mondja, hogy „most a Józsiét”, a többiek már el is kezdik az éneklést, hiszen tudják, hogy kinek a nevéhez, melyik dal kapcsolódik. Miután minden jelenlévő *hallgatóját* elénekeltük, ismét tánc következik, mely a hangulattól függően akár reggelig is tarthat.

⁸⁵ Lásd: Interjúk: 5.1. 41.

⁸⁶ Balázs, „A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében”, 373.

⁸⁷ Balázs, „A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében”, 375.

⁸⁸ Balázs, „A nagyecsed-i oláh cigányok táncgyomániai”, 80-84.

⁸⁹ Michael Sinclair Stewart: „Igaz beszéd”- avagy miért énekelnek az oláh cigányok?

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/tanulmanyok_a_ciganysag_helyzete/pages/021_igazi_beszed.htm (letöltés időpontja: 2014.05.23.)

2.3 Hagományőrzés és/vagy Modernizáció?

2.3.1 A hagyományőrzés lehetőségei: autentikus és adaptált hagyományőrzés

A hagyomány lényege (ahogy azt a szó alapszavából is láthatjuk: *hagy*) az örökül hagyás, tehát egy adott közösség kulturális és szokás rendszerének, szellemi javainak generációról generációra való öröklődése, átadása. Ez a hagyományozódási folyamat teszi lehetővé a tradíciók továbbélését, amelyet fentebb a táncművészet szempontjából elemeztem. A nemzeti identitás szorosan kapcsolódik a kulturális értékek megtartásához, így az internacionalizmus és globalizáció hálójában manapság igen aktuális a hagyományőrzés kérdése. Különbséget kell azonban tennünk az autentikus és az adaptált hagyományőrzés fogalma, és gyakorlata között.⁹⁰

A tradíciók autentikus módon való megőrzésén azt a dinamikus folyamatot értjük, mely a hagyományok saját közegében való továbbadását és folyamatos változását teszi lehetővé. A néphagyományokra a szóbeli öröklődés jellemző, tehát a közösség tagjai szájról szájra adták tovább a fiatalabbaknak a különböző szokásokat és viselkedésformákat, így azok állandó változásban voltak, illeszkedve a kor gazdasági és társadalmi viszonyaihoz. Ebben az esetben tehát inkább beszélhetünk hagyományozódásról, mintsem hagyományőrzésről.⁹¹

Az adaptált hagyományőrzés fogalma a tradíciók saját közegükből kiemelt, rögzített formájának megőrzését jelenti. A városi fiatal folkloristák a vidéki közösségek szokásait igyekeznek saját környezetükbe átültetni. Ez azonban a tradíciók egy adott állapotát emeli ki azok természetes közegéből, így gátolva meg a változás folyamatát.⁹² Ennek eredményeként egy olyan hagyományőrzés jön létre, mely több hangsúlyt fektet a tradíciók maximális mértékben való megtartására, ezáltal konzerválódására, mint azok élhetővé tételére, ezzel megadva a változás, a továbbélés lehetőségét.

⁹⁰ Brauer- Benke József: *Hagyomány és hagyományőrzés*. Valóság, LIV. évf. 1. sz. 2011. 2. <http://real.mtak.hu/9234/1/Hagyom%C3%A1ny%20%C3%A9s%20hagyom%C3%A1ny%C5%91rz%C3%A9s.pdf> (letöltés időpontja: 2014.06.04.)

⁹¹ Brauer- Benke, „*Hagyomány és hagyományőrzés*”, 5.

⁹² Brauer- Benke, „*Hagyomány és hagyományőrzés*”, 4.

Ezzel kapcsolatban azonban rengeteg kérdés merül fel arról, hogy mit is jelent a hagyományőrzés. Mai modern világunkban életképesek-e ezek az elődeinktől ránk hagyott szokások? Véleményem szerint a hagyományok nem egy konzerválódott formában élnek tovább, hanem a közösség tudatában. Bár az adaptált hagyományőrzés képviselői kétségkívül nemes érdekeket szolgálnak, hiszen öröklött értékeink megtartására törekszenek, mégis ezzel a hagyományozódás folyamatát gátolják. Az autentikus hagyományőrzés következményeképp azonban elveszhetnek olyan értékes szellemi javak, melyek manapság már nem, vagy kevésbé élhetőek és érthetőek az emberek számára. Így meglátásom szerint, e kétféle hagyományőrzési gyakorlatnak együttesen kellene szolgálnia a nemzeti és/vagy etnikus kultúra továbbélését. Az adaptált hagyományőrzés által megtartva azokat a szokásokat, melyek a természetes közegükben nem tudtak fennmaradni, eközben pedig megadni a lehetőséget, hogy az autentikus hagyományozódás következményeként a nép teremtő ereje érzékenyen korszerűsítse szellemi javainkat, szokásainkat.

2.3.2 Értékmentő mozgalmak: a Gyöngyösbokrétától a táncházak megjelenéséig

Az első világháború utáni Európára, így Magyarországra is a nacionalizmus széles körben való elterjedése volt jellemző. Az elnyomott nemzeti öntudat újraélesztése céljából egyre többen fordultak néphagyományaink felkutatása, és megőrzése felé. Meg kell említenünk azonban, hogy már az 1800-as évek végén, és az 1900-as évek elején is indultak kezdeményezések a folklór felkutatására. Bartók Béla például 1905-ben elkezdte gyűjteni a magyar népdalokat, és 1913-ban Kodály Zoltánnal karöltve igyekezett a magyar népzene rendszerezett kiadását publikáltatni (azonban erre csak a 30-as években került sor).⁹³ Visszatérve a világháborút követő évekre, ebben az időszakban tehát egyre fontosabbá vált népi hagyományaink ismerete és ápolása. A kor egyik kiemelkedő egyénisége volt Paulini Béla. Az ő nevéhez fűződik a Gyöngyösbokréta, amely parasztcsoportok tánc, ének és játékbemutatóiból álló színházi látványosság volt, melyet 1931-1944 között minden évben Budapesten rendezett

⁹³ Kósa László, *A magyar néprajz tudománytörténete* (Budapest, Osiris Kiadó, 2001.) 181-182.

meg.⁹⁴ Ezen bemutatók hatására egy kulturális mozgalom bontakozott ki, melyet Gyöngyösbokréta-mozgalomnak neveznek. Bár a Gyöngyösbokréta létezésének, és kulturális programjának idegenforgalmi célzata is volt, mégis jelentős részét képezi az ekkor kialakulóban lévő néptáncmozgalomnak, hiszen lehetőséget adott a Gyöngyösbokrétához tartozó községekben a hagyományörző együttesek megalapítására.⁹⁵ A szakemberek egy idő után azonban sürgetni kezdték a Gyöngyösbokréta előadások néprajzi ellenőrzését, hiszen gyakran előfordult, hogy a vidéki rendezők, szegényesnek találva a hagyományok skáláját, belejavítottak azokba, színpadra helyezésükkel változtatva meg a népi szokásokat, a viselet- és táncagyományt.⁹⁶ Ezeket a hitelességbeli hibákat azonban nem sikerült kijavítani, így hamis értékeket vittek színpadra eredetiként feltüntetve. A néptánc kutatás szempontjából azonban mégis jelentős mérföldkőnek tekinthető Paulini mozgalma, hiszen a szakemberek figyelmét még inkább a táncos anyaggyűjtés fontosságára fordította.

A II. világháborút követően, az 50-es, 60-as évek kutatásai már egyre szélesebb körben, egyre pontosabb, tudományosabb leírásokat adtak falusi táncagyományainkról (például Martin György, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Erdős Kamill tanulmányai). 1950-ben megalakul a Magyar Állami Népi Együttes, illetve 1969-ben a Magyar Televízió műsorán megjelenik a Vass Lajos nevéhez kötődő Röpülj Páva televíziós vetélkedő, mely kimondottan széles rétegekhez tudta eljuttatni a magyar népzene.⁹⁷

Mindezek előzményeül szolgáltak a 70-es években kialakuló táncházmozgalomnak. A néprajzi kutatások Magyarországon túlra való kiterjesztése következtében juthatott el Novák Ferenc az erdélyi Székre, ahol találkozott a falusi táncházzal, amely egy táncos multság volt, egy kibérelt lakóházban, három- négytagú zenekar kíséretével. Ez a felfedezés volt a magyar táncházmozgalom ihletője. Az első magyar táncházat 1972. május 6-án rendezték a Liszt Ferenc téri könyvklub-

⁹⁴ Pálfi Csaba, A Gyöngyösbokréta története, in: Dóka Krisztina- Molnár Péter (eds): *A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből*
<http://www.folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php> 2011. május (letöltés időpontja: 2014.08.05.)

⁹⁵ Martin György: *A magyar néptánc kutatás és néptáncmozgalom kapcsolatának történetéről*
http://www.folkradio.hu/folkszemle/martin_neptanc_kutatasesmozgalom/index.php 2009. június (letöltés időpontja: 2014.08.01.)

⁹⁶ Pálfi, „A Gyöngyösbokréta története”

⁹⁷ Fügedi- Bárd Judit, *Vass Lajosról, a pávaköri mozgalom elindítójáról*, Jászsági Évkönyv 2011.
http://epa.oszk.hu/02200/02295/00019/pdf/EPA-02295_Jaszszagi_Evkv_2011_208-210.pdf (letöltés időpontja: 2014.08.05.)

ban.⁹⁸ A rendezvényen a szervező Bihari Együttes táncosai mellett többek között a Vasas, és a Bartók Együttes tagjai is részt vettek. Széki táncokat táncoltak, a zenét pedig Sebő Ferenc és zenekara szolgáltatta. A táncházak megteremtésének alapötlete az volt, hogy az amatőr néptáncgyűttesek tagjai a koreográfiák megkötött formájától eltérően, a megtanult táncokat saját maguk szórakoztatására, improvizatív módon gyakorolhassák. 1973-ban a Bartók Együttes tagjai már a nyilvánosság számára is elérhető táncházakat szerveztek, ahol különböző néptáncokat tanítottak a résztvevőknek.⁹⁹ A növekvő érdeklődés következtében a táncházak egyre inkább szaporodtak Budapesten, majd azt követően a vidéki városokban is. A városi fiatalság igénye a hiteles magyar néptánc és népzene megismerésére magában hordozta hagyományaink megőrzésének lehetőségét. Bár a táncházak a fentebb említett adaptált hagyományörzés típusába tartoznak, a kezdetekben még élő, népi hagyományokból táplálkoztak. Mára a táncházak életben maradtak, a falusi tánc-és zenekultúra azonban már csak bizonyos területeken van jelen a vidéki ember mindennapjaiban. Míg a korai táncházakban az improvizatív szóló- és páros táncok jelentősége nagyobb volt, a mai táncházi mulatságokon a legnépszerűbb táncok a könnyen elsajátítható, nagyrészt balkáni eredetű kör- és lánctáncok.¹⁰⁰ Véleményem szerint ez, a fentebb bemutatott családon és szűkebb közösségen belüli hagyományozódási szocializációs folyamat hiányának köszönhető, amely lehetővé tette, hogy a falusi ember tánciskola nélkül tudjon improvizatív táncban kiteljesedni. Manapság azonban a városi táncházak alkalmával a többségnek gondot jelent a bonyolultabb páros táncok elsajátítása és az improvizációról még nem is beszéltünk. Ez a jelenség jól illusztrálja azt a felvetésemet, mely szerint az adaptált és autentikus hagyományörzés együtt tudja életben tartani népi szokásainkat, kultúránkat, hiszen a táncházak az együtt táncolás élményét adják az egyénnek, de a belenevelődés folyamata nélkül, azt gondolom, hogy a lépések megtanulása a többség számára kihívás marad.

⁹⁸ Martin György, *Szék felfedezése és táncagyományai*, in: Varga Sándor (ed): *Kései virágkor... Írások az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról*
http://www.folkradio.hu/folkszemle/martin_szek4/index.php 2010. június
(letöltés időpontja: 2014.07.27.)

⁹⁹ Martin, „Szék felfedezése és táncagyományai”

¹⁰⁰ Martin, „A magyar néptánc kutatás és néptáncmozgalom kapcsolatának történetéről”

2.3.3 A cigány kultúra: asszimilációból következő kultúrávesztés vagy alkalmazkodó készség?

Felmerül a kérdés, hogy az adaptált, tánczázi hagyományőrzéssel szemben beszélhetünk-e a cigányok körében autentikus hagyományőrzésről. A romák kapcsán gyakran beszélnek a kultúrávesztés jelenségéről. A szokások, a viselet és a nyelv fokozatos elhagyásának ténye alátámasztja ezt a vélekedést, mint ahogy az is, hogy az autentikus cigány táncok sok családban nem találhatók meg eredeti formájukban (például az én családomban sem). Véleményem szerint ez nem fedi teljes mértékben a valóságot, hiszen a hagyományozódás folyamata, a spontán táncalkalmak, a tánc és a zene a mai napig szerves részét alkotják a cigány közösségek mindennapjainak. Ebből a szempontból beszélhetünk autentikus hagyományőrzésről.

Annak, hogy a cigányok elhagyják szokásaikat meglátásom szerint legalább két oka lehet. Az egyik, amely általában a néphagyományok sorsát manapság megpecsételi: a kor szellemisége. Vannak olyan szokások, amelyeknek a média befolyása alatt álló társadalom életében nincs többé létjogosultsága (ilyen például a népi viselet, ami egyáltalán nem illeszkedik a korabeli divathoz). A másik oka, a többségi társadalomnak a cigányok asszimilációjához kapcsolódó elvárása, valamint a feléjük táplált előítéletek nyomása. Én úgy gondolom, és interjúalanyaim válaszai is alátámasztják ezt, hogy manapság származásuk nyilvános felvállalása a cigányokat inkább szégyenérzettel, mintsem büszkeséggel tölti el, „azért, mert megalázzák a cigányokat”.¹⁰¹ Ezért fontosnak tartják, hogy megkülönböztessék magukat más cigány társaiktól: „szerintem az a cigány, aki úgy is viselkedik, mint egy cigány: lop, csal, betörik, úgy is él, olyan környezetben. Én nem lopok, nem csalog, nem szoktam betörni, meg nem is élek úgy”.¹⁰² Véleményem szerint a romák körében megfigyelhetünk egyfajta önazonosítási ellentmondást. Hiszen mindaddig még az általam megkérdezettek közül mindenki egységesen cigány származásúnak tartja magát, hangsúlyozták, hogy nem cigányok módjára élnek. Tehát a cigány szó az ő tudatukban is összekapcsolódik a bűnözéssel, a lopással. Ebből következik, hogy a különböző viselkedésbeli eltérésekre hivatkozva megkülönböztetik a „jó” és „rossz” cigány fogalmát. A „jó” cigány igyekszik asszimilálódni a magyarokhoz (mint ahogyan teszik

¹⁰¹ Lásd: Interjúk: 5.2. 42.

¹⁰² Lásd: Interjúk: 5.1. 39.

azt az én családom tagjai is). Ennek következménye, hogy számos szokásukat feláldozzák a beilleszkedés lehetőségének oltárán.¹⁰³

Ezzel párhuzamosan a családon és közösségen belül megkülönböztetik magukat a magyaroktól. Ezt leginkább tánc- és zenekultúrájuk által teszik, bár ez nem minden esetben tudatos a cigányok részéről. Ezzel kapcsolatban az interjúk elemzése közben számomra érdekes jelenséggel találkoztam. Míg azok az adatközlők, akik vidéki kis községekben élnek úgy gondolják, hogy a mi családunk „semiben nem különbözik a magyar családoktól”¹⁰⁴ addig a mára már külföldön élők megemlítették a tánchoz és zenéhez való viszonyulás különbségeit: „nem hiszem, hogy annyira nagyon a magyarok így összejönnek és isznak és táncolnak”.¹⁰⁵ Ebből arra következtek, hogy azok, akik távolabb élnek a rokonság többi tagjától, úgymond kívülállóként tudják szemlélni a közösséget, ennek következményeként felfedeznek a magyaroktól eltérő szokásokat és viselkedésnormákat. Azok, akik a közösségben élnek életük mindennapos jelenségeit (jelen esetben a táncolást) magától értetődőnek, természetesnek vélik. Ez meglátásom szerint lehet egyfajta bizonyítéka annak, hogy a cigányok körében beszélhetünk autentikus hagyományőrzésről, hiszen a tradíciók akkor élnek, ha a mindennapjainkban jelen vannak. Ebből az következik, hogy az egyén nem mindig van tudatában annak, hogy ő őrzi a hagyományokat, hiszen azokat a szüleitől látta, így természetessé váltak számára. Ezt a folyamatot tekintjük a szokásokba való belenevelődésnek, hiszen a gyermek a születés pillanatától a közösség tagjaitól látott, tanult, átvett viselkedésformákat követve nő fel. Az idősebb generáció ezen normák szerint él, és fontosnak tartja, hogy a fiatalabbak számára is természetes életvitellé váljanak a hagyományok. Interjúalanyaim például azt nyilatkozták, hogy semmiben nem követik a cigány tradíciókat. Mint azt láthattuk a tánctanulási folyamat ismertetésénél ez nem teljes mértékben igaz, hiszen a családi összejöveteleken a mulatók által kialakított kör közepén szóló táncokat táncolunk, az est folyamán hallgató dalokat éneklünk, és mint azt az egyik adatközlőm is hozzátette a „mulatásban”¹⁰⁶ követjük a hagyományt. Az, hogy a cigányok zene- és tánc kultúrája az évek során jelentős változásokon ment keresztül, a hagyományozódás természetes velejárója.

¹⁰³ Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezen értelmezés saját tapasztalatokra és kutatásra alapul, nem feltétlenül igaz általában a cigányokra. Az általam ismert és vizsgált cigány közösség(ek)ben megfigyelt jelenségekről azonban azt gondolom, hogy a romák más csoportjaira is jellemzőek lehetnek.

¹⁰⁴ Lásd: Interjúk: 5.4. 49.

¹⁰⁵ Lásd: Interjúk: 5.5. 53.

¹⁰⁶ Lásd: Interjúk: 5.2. 42.

rója, hiszen igazodni kell a kor szellemi és technikai változásaihoz, hogy ezek a kulturális tényezők a mindennapok részei maradhassanak. Ez a jelenség a cigányok alkalmazkodó készségéről tesz tanúbizonyságot.

2.3.4 Cigány zene- és tánckultúra a többségi társadalomban

A cigányok már egészen a XVIII. századtól jelen voltak a többségi társadalomban, mint zenészek (Lásd: 2.1.1.). Ebben az időben azonban nem saját zenéjüket, hanem népies magyar műzenét, azaz a *cigányzenét* játszották. A tánc vonatkozásában is találhatunk feljegyzéseket. Például az 1764-ben Mária Terézia által Pozsonyban tartott táncvigadalom alkalmával bemutatott táncokban „a cigánytánc is, mint magyar tánc szerepelt”.¹⁰⁷ A cigány táncok iránt való érdeklődésen már túlmutató, szakemberek által végzett kutatások megjelenése azonban egészen az 1950-es évekig váratott magára. A koreográfusok a vidéki terepeken ekkor már tudatosan gyűjtötték és elemezték a cigány táncokat, melyeket többen színpadra is vittek. Az első cigány koreográfiák Molnár István, Varga Gyula, és Rábai Miklós nevéhez fűződnek.¹⁰⁸

A XX. század második feléig a hagyományos cigány népzene csak a cigány közösségek tagjai között volt hallható. A 60-as években azonban megjelent a *beatzene*, melynek külföldi képviselőit követve (Beatles, Rolling Stones) magyar zenekarok is alakultak (Illés, Omega).¹⁰⁹ A beat-mozgalom hatására a cigány közösségekben megjelent a gitárhasználat, és saját népdalaikat hangszeres kísérettel látták el, ezek a dalok voltak a „cigány népzenei alapú populáris stílus első kezdeményei”.¹¹⁰ A 70-es években kialakuló táncházmozgalom hatására a városi fiatalok érdeklődése egyre inkább a folklór felé fordult, így a hivatalosan nem zenész, falusi cigányok zenekarai is a nyilvánosság elé léphettek. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a kialakulóban lévő, hangszeres, autentikus cigány népzene utat törjön a többségi társadalomba. A cigány együttesek ezen tevékenységét folklórmozgalomnak nevezték el.¹¹¹

¹⁰⁷ Balázs, „A nagyecsedí oláh cigányok táncagyományai”, 7-21.

¹⁰⁸ Balázs, „A nagyecsedí oláh cigányok táncagyományai”, 7-21.

¹⁰⁹ Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 453.

¹¹⁰ Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 453.

¹¹¹ Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 456.

Megalakultak az első cigány folklórzezekarok, amelyek közül a leghíresebb a Kalyi Jag (Fekete Tűz) volt, akik 1979-ben elnyerték a „A Népművészet Ifjú Mesterei” címet.¹¹² Néptáncosaink közül szintén ezt a díjat, ugyancsak 1979-ben a cigány származású Balogh Béla nyerte el, aki 1975-ben csatlakozott a néptáncmozgalomhoz, és 10 évig volt a Vadrózsák nevű táncegyüttes tagja. Mai napig a cigány tánckultúra kiemelkedő alakjaként tartják számon. Ebben az időszakban az amatőr és hivatásos néptáncgyüttesek koreográfusai a tradicionális paraszti táncok mellett, a cigány táncokat is színpadra vitték. A 80-as évek leghíresebb cigánytánc koreográfiája Foltin Jolán nevéhez fűződik. A darab címe Párbeszéd, amely a szatmári páros cigánytánc motívumai segítségével mutatja be a férfi és a nő kapcsolatát¹¹³ (táncolták: Nyujtó Ibolya és Szögi Csaba, a Bihari János Táncgyüttes tagjai). A cigányzene, mint műfaj is önállósodni látszott: 1985-ben megalakult a Budapesti Száztagú Cigányzenekar, amely „előadasmódjában a cigányzenéből ismert improvizáló zenélés eszményét ötvözi a klasszikus zenei együtthangzás eszményével”.¹¹⁴ Eközben a cigány folklóregyüttesek, akik leginkább oláh cigány dalokat játszottak a romungró közösségek kedvelt zenekaraivá váltak. Ez azért érdekes, mert a leginkább beilleszkedett romungró cigányok általában lenézik az elmaradottnak tartott, hagyományörző oláh cigányokat. Ezt igazolja az is, hogy az én családomban például, ha valamelyik cigány embert bántani akarják, akkor egyszerűen csak oláh cigánynak nevezik. A fentebb említett cigány önazonosításban megfigyelhető ellentmondás a zenekultúrában is jelen volt, hiszen a vidéki magyar cigányok sorra alakították az autentikus cigány zenekarokat.¹¹⁵ Miközben a romungrók cigányságukat a mindennapokban próbálták levetkőzni, a színpadon hagyományos cigány népzeneét játszva élték meg azt.

A cigány folklórmozgalom már a kezdetektől „inkább alkotó, mint reprodukáló volt”,¹¹⁶ így a cigány népzene fokozatosan kilépett az *autenticitás* kereteiből. Már a Kalyi Jag zenéjében is találhatunk populáris elemeket, azonban a pop irányába

¹¹² Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 456.

¹¹³ Jakabné Zórándi Mária, Bevezetés a magyar színpadi néptánc történetébe, in: *Táncművészet és tudomány III. Perspektívák az új évezredben a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban. II. Tánc tudományi konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2009. november 6-7.* Budapest, 2011. 143. http://www.mtf.hu/dokumentumok_hu/1322218395.pdf (letöltés időpontja: 2014.07.26.)

¹¹⁴ Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 455.

¹¹⁵ Kovai Cecília, *Cigányság a zenében.* <http://szuveren.hu/tarsadalom/cigansag-a-zeneben> 2013. augusztus 22. (letöltés időpontja: 2013.11.14.)

¹¹⁶ Kovalcsik, „A cigány zenekultúra tegnap és ma”, 456.

való legnagyobb lépést a Nagyecsed Fekete Szemek zenekar tette meg, amely Bódi Guszti vezetésével a 80-as években még autentikus cigány népzenet játszott, a 2000-es években azonban már folklórelemekre épülő popzenei *mulatós* albumot jelentetett meg. Manapság már rengeteg hasonló előadóval találkozhatunk, akik a cigány népzeneből táplálkozva, azok „diszkósított” változatával lesznek népszerűek a cigányok és a többségi társadalom tagjai között. Ilyen például a Románcok és Jolly, Nótár Mary, Kis Grófó, Dögös Robi és sokan mások. A cigány népzene modernizálása a cigányok újító és alkalmazkodó készségéről is tanúskodik.

A cigány zenekultúra napjainkban a zenei stílusok széles skáláján megjelenik. A cigány zene újítói, a *roma-pop* fentebb említett képviselői mellett találhatunk hagyományos cigány népzenet játszó zenekarokat, mint például a Parno Graszt (Fehér Ló), és a Ternipe. Ezen zenekarok gyakori vendégei a manapság divatos folkfesztiváloknak. A muzsikuss cigányok a jazz világában tesznek szert nemzetközi elismerésre, hiszen ebben a zenei műfajban improvizációs készségüket remekül tudják kamatoztatni. Híres cigány jazz zenészeink többek között Szakcsi Lakatos Béla (zongora), Snétberger Ferenc (gitár), Balázs Elemér (dob), Tony Lakatos (szaxofon).

Az alkotók cigány folklórból merítő, önálló elképzelései a tánc vonatkozásában is megfigyelhetők. Korunk legismertebb néptánc koreográfusa, Román Sándor, Experidance nevű társulatával színpadra vitte az Arany János által írt hőskölteményt, a Nagyidai cigányokat. Constanza Macras argentin születésű koreográfus, Berlinben működő, DorkyPark nevű társulatával alkotta meg *Open for Everything* című darabját. Míg Román Sándor koreográfiája egy megírt cigány anekdotát jelenített meg a színpadon magyar táncosokkal, addig Macras nagyrészt cigány származású amatőr és professzionális fiatalokkal dolgozott, és az ő történeteiket elevenítette meg. Már csak ebből a két darabból is láthatjuk, hogy az alkotók a cigány kultúrából merítve különböző témákat dolgoznak fel kortárs köntösbe bújtatva.

3 Konklúzió

A cigányok kultúrájának, és hagyományainak megismerésére, valamint feltárására tett kezdeményezések egyaránt megfigyelhetőek a nyelvészet, az eredettörténet, a zenetörténet, a szociológia, a kulturális antropológia, a tánc kutatás és a művészet vonatkozásában is. Az említett tudományágak különböző nézőpontból, különböző módszerekkel vizsgálják és elemzik a cigányságot, mint etnikumot. Dolgozatomban igyekeztem ezeknek a tudományágaknak valamennyi kutatási eredményét bemutatni annak érdekében, hogy egy teljesebb képet kapjunk a cigányságról, mint népcsoportról, valamint tánc-és zenekultúrájának változásairól.

Láthattuk, hogy a cigányok kultúrája az őket befogadó közösség, jelen esetben a magyarok kultúrájából táplálkozott. Mégis önálló kultúrának tekinthető, hiszen az átvett elemeket megváltoztatták, „cigányosították”, cigány jellegzetességekkel öltöztették fel. Így született meg a *cigányzene*, és a különböző típusú cigány táncok is. A romák alkalmazkodó és újító készségét bizonyítja, hogy ezek mai napig változásban vannak, igazodva a kor szelleméhez, technikai fejlődéséhez. Mindezek mellett a cigány tánc és zene vonatkozásában is beszélhetünk egyfajta hagyományőrzésről. Míg a többségi társadalomban a hagyományok megőrzése inkább az intézményesedés irányába mutat (hagyományőrző együttesek, táncházak), addig a cigányok életének máig szerves részét tölti ki a tánc és a zene. Miközben sok család az asszimiláció hatására elhagyja szokásait, hiedelmeit, viseletét, a tánc szerepe és annak hagyományozódása élénken jelen van a cigány közösségekben (ahogyan azt az interjúkban megkérdezett alanyok válaszaiban is láthattuk). Ez azért is lehetséges, mert mindamelllett, hogy a cigányok megkülönböztetik magukat más cigány társaiktól („jó” és „rossz” cigány elkülönítése), a magyaroktól is elhatárolódnak, hiszen annak ellenére, hogy többen igyekeznek nem cigány módjára élni, még nem válnak magyarokká. Ebből következik, hogy különbséget tesznek a cigány származás, és a cigány viselkedés között. Míg cigány származásukat nyíltan vállalják, az ún. cigány viselkedést (lopás, bűnözés, betörés) elutasítják.

Származásukat, ezáltal identitásukat, leginkább kultúrájuk által tudják kifejezni. Mint ahogy azt egyik adatközlőm is mondta, a cigány hagyományokat csak a „múlásban” követi. Ezáltal láthatóvá válik, hogy a mára leginkább beilleszkedett cigány közösségek (romungrók) tagjainak a tánc és zene szeretete, valamint életükben játszott szerepe válik cigányságuk kifejezőjévé. A táncokat ugyan, csak néhány cigány családnál találjuk meg azok autentikus formájában (lásd Balázs Gusztáv művében a nagyecsed-i oláh cigányoknál), azonban a tánc hagyományozódási folyamata véleményem szerint a legtöbb roma családban jelen van. Ebből arra következtetek, hogy a hagyományok életben tartásának legfőbb célja tehát, nem azok teljes mértékű megőrzése, hanem élhetővé tétele a mindennapokban. Ezt leginkább a cigányok zenei világában figyelhetjük meg, hiszen hangszeres népzenejüket (amelynek kialakulása egy, már előbbi újító folyamat következménye) alapként használva, a kor zenei stílusaihoz alkalmazkodva modernizálják azt. A hagyományörzés emellett összefonódik a technika fejlődésével, hiszen már a modern hanghordozók által lejátszott zenére is táncolnak, illetve internetes videó-megosztó oldalakon található táncos felvételekből lesnek el lépéseket. Ahogy ezt egyik fiatal interjúalanyom is említette: „Internetről tanultam meg táncolni.”¹¹⁷ Ezáltal látható a kulturális tényezők változásának azon dinamikus folyamata, amely az autentikus hagyományörzés jelenségére jellemző.

A hagyományok továbbadása a hagyományozódás szocializációs folyamatán keresztül válik lehetővé. A tánc vonatkozásában ez a fentebb bemutatott, Pesovár által elkülönített, három fázison keresztül történik (lásd: 2.2.3.). Ennek elemzése során láthattuk, hogy a cigányoknál a tánc tanulási folyamatát egyrészt ösztönösen, másrészt tudatosan alakítják a közösség tagjai. A táncra való ösztönzés, a pittyengetés megtanítása által, a ritmusérzék fejlesztése, a táncok ellesésére, gyakorlására alkalmas családi összejövetelek egy olyan közeg megteremtését segítik elő, melyben „mindenki tud táncolni és szeret is”.¹¹⁸

A cigányok múltjával kapcsolatban sok megválaszolatlan kérdésbe botlunk, többek között eredetük, vándorlásuk útvonala, elnevezésük kapcsán. Azonban legalább ugyanennyi bizonyításra váró hipotézis vetődik fel a jelenüket és jövőjüket illetően is. Dolgozatomban egy ilyen lehetséges hipotézis bizonyítására vállalkoztam, mely szerint a cigányok körében mai napig megfigyelhető jelenség a hagyományok és

¹¹⁷ Lásd: Interjúk: 5.1. 40.

¹¹⁸ Lásd: Interjúk: 5.4. 50.

ezen belül a tánccal kapcsolatos szokások továbbadása. Mindamellet, hogy véleményem szerint igazoltam kijelentésem jogosságát, láthattuk, hogy a cigány kultúra dinamikus változásban van. Ebből a szempontból én a jelen kérdését vizsgáltam, azonban az, hogy ez a változás a jövőben hová vezethet, további hipotézisek, kérdések sorát veti fel.

Lehetséges, hogy ez a folyamat a hagyományos cigány kultúra elhalványulását eredményezi majd? Vagy éppen ellenkezőleg, egy egységes, nemzeti kultúra kialakulása várható a jövőben?

4 Irodalomjegyzék

Balázs Gusztáv. Botoló a szatmári cigányoknál. in Barna Gábor- Bódi Zsuzsanna (eds): *Cigány néprajzi tanulmányok. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. században*. Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993.

Balázs Gusztáv. *A nagyecsed-i oláh cigányok táncagyományai*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1995.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmanyok_1995/pages/000_konyveszeti_adatok.htm (letöltés időpontja: 2014.08.09.)

Balázs Gusztáv. A tánc hagyományozódása a nagyecsed-i oláh cigányok körében. in Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.

Békési Katalin. *A család funkcióiban bekövetkezett változások három cigány származású szerző műve alapján*.

http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=94:a-csalad-funkcioiban-bekoevetkezett-valtozasok&catid=66:irodalom&Itemid=86 (letöltés időpontja: 2014.06.02.)

Brauer- Benke József. *Hagyomány és hagyományörzés*. Valóság, LIV. évf. 1. sz. 2011.

<http://real.mtak.hu/9234/1/Hagyom%C3%A1ny%20%C3%A9s%20hagyom%C3%A1ny%C5%91rz%C3%A9s.pdf> (letöltés időpontja: 2014.06.04.)

Fügedi- Bárd Judit. *Vass Lajosról, a pávaköri mozgalom elindítójáról*. Jászsági Évkönyv 2011. http://epa.oszk.hu/02200/02295/00019/pdf/EPA-02295_Jaszszagi_Evkv_2011_208-210.pdf (letöltés időpontja: 2014.08.05.)

Gera Botond- Karácsony Zoltán. A hagyományozódás szerepe ma a tyukodi cigányoknál. in Felföldi László- Müller Anita (eds): *Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. Budapest, MTA Zenetudományi Intézet, é.n.

Havas Gábor. Foglalkozásváltási stratégiák különböző cigány közösségekben. in Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.

Jakabné Zórándi Mária: Bevezetés a magyar színpadi néptánc történetébe. in Perger Gábor (ed): *Táncművészet és tudomány III. Perspektívák az új évezredben a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban. II. Tánc tudományi konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2009. november 6-7.* Budapest, 2011.

http://www.mtf.hu/dokumentumok_hu/1322218395.pdf (letöltés időpontja: 2014. 07. 26.)

Kósa László. *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajz/ch04s08.html> (letöltés időpontja: 2014.08.05.)

Kovai Cecília. *Cigányság a zenében*. <http://szuveren.hu/tarsadalom/ciganysag-a-zeneben> 2013. augusztus 22. (letöltés időpontja: 2013.11.14.)

Kovalcsik Katalin. A beás cigányok népzenei hagyományai. in: Barna Gábor-Bódi Zsuzsanna (eds): *Cigány néprajzi tanulmányok 1. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18-19. században*. Salgótarján, Mikszáth Kiadó, 1993

Kovalcsik Katalin. A cigány zenekultúra tegnap és ma. in: Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001

Martin György. A cigányság tánckultúrája. in: Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.

Martin György. *A magyar néptánc kutatás és néptáncmozgalom kapcsolatának történetéről*.

http://www.folkradio.hu/folkszemle/martin_neptanckutatasesmozgalom/index.php 2009. június (letöltés időpontja: 2014.08.01.)

Martin György. *Szék felfedezései és tánc hagyományai*. in: Varga Sándor (ed): *Kései virágkor... Írások az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról*.

http://www.folkradio.hu/folkszemle/martin_szek4/index.php 2010. június (letöltés időpontja: 2014.07.27.)

Mezey Barna. A magyarországi cigányok rövid története. in: Kovalcsik Katalin-Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.

Michael Sinclair Stewart. „Igaz beszéd”- avagy miért énekelnek az oláh cigányok?

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/tanulmanyok_a_ciganysag_helyzete/pages/021_igazi_beszed.htm

(letöltés időpontja: 2014.05.23.)

Michael Sinclair Stewart. *Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. Budapest, T-Twins Kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány, 1994.

<http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=1351> (letöltés időpontja: 2014.05.05.)

Online Etymology Dictionary

http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=gypsy&searchmode=none (letöltés időpontja: 2014.07.31.)

Pálfi Csaba. A Gyöngyösbokréta története. in: Dóka Krisztina- Molnár Péter (eds): *A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből*.

<http://www.folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php> 2011. május (letöltés időpontja: 2014.08.05.)

Pálos Nóra. *A roma az a cigány, aki én vagyok*.

http://www.kethanodrom.hu/index.php?view=article&catid=62%3AAtarsadalomciganysag&id=1753%3Aa-roma-az-a-cigany-aki-en-vagyok&format=pdf&option=com_content&Itemid=86

(letöltés időpontja: 2014.05.14.)

Pesovár Ernő. Küzdő karakterű párostáncok. in Dömötör Tekla (ed): *Magyar Néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játék*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1990. 340-346. pp.

<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/06/43.html> (letöltés időpontja: 2014.05.29.)

- Pesovár Ferenc. *A magyar nép táncélete. Tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés.* Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1978.
<http://www.borokas.hu/szaki/pdf/tancelet.pdf> (letöltés időpontja: 2014.05.03.)
- Ratkó Lujza. *Női szerepek a magyar néptánc hagyományban.*
http://www.folkradio.hu/folkszemle/ratko_noiszerepek/index.php 2009. december
(letöltés időpontja: 2014.07.27.)
- Rostás- Farkas György. *Ősi cigány mesterségek és foglalkozások (Le romenge butya).* Budapest, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, 2000.
- Rostás- Farkas György. *A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága.* Budapest, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, 2006.
- Rostás- Farkas György. *Táncában lakozik az ember. Imreh-Márton István beszélgetése Orza Călin koreográfussal.*
http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3270:tancaban-lakozik-az-ember&catid=45:altalanos&Itemid=69 (letöltés időpontja: 2014.06.02.)
- Sárosi Bálint. *Cigányzene...* Budapest, Gondolat, 1971.
- Szegő László. A cigány nyelv in Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.
- Szegő László. A hagyományos cigány közösségek belső szerkezete. in Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek- merre tartanak?* Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.
- Szuhay Péter. Akiket cigányoknak neveznek: akik magukat romának, muzsikusnak, vagy beásnak mondják. in Reisz Terézia-Andor Mihály (eds): *A cigányság társadalomismerete.* Pécs, Iskolakultúra, 2002. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/books/A%20cig%E1nys%E1g%20t%E1rsadalomismerete.pdf> (letöltés időpontja: 2014.05.05.)
- Tálos Endre. A cigány és beás nyelv Magyarországon. in Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.* Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.

Tomka Miklós. A cigányok története. in Szegő László (ed): *Cigányok, honnét jöttek-merre tartanak?* Budapest, Kozmosz Könyvek, 1983.

Törzsök Judit. Kik az „igazi cigányok”? in Kovalcsik Katalin- Csongor Anna- Bódi Zsuzsanna (eds): *Tanulmányok a cigányság kulturális helyzete és társadalma köréből.* Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 2001.

Vekerdi József. *A magyarországi cigány kutatások története.* Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1982.

<http://mek.oszk.hu/08400/08452/08452.pdf> (letöltés időpontja: 2014.05.09.)

5 Interjúk

5.1 1. interjúalany

Neme: Nő

Életkora: 24

Lakhelye: Dövény

1. Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?

„Igen, cigánynak tartom magam, bár véleményem szerint az a cigány, aki úgy is él. Én romungrónak tartom magam. A beás cigányokat ismerem, a tekenősöket, az oláh-cigányokat, ennyit.”

2. Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?

„Egyiket se szeretem, de egyébként akkor inkább romát. Egyiket se szeretem, kifejezem neked bővebben, hogy miért. Azért nem szeretem, mert szerintem az a cigány, aki úgy is viselkedik, mint egy cigány: lop, csal, betörök, úgy is él, olyan környezetben. Én nem lopok, nem csalog, nem szoktam betörni, meg nem is élek úgy. Rendszeresen fürdök.”

3. Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?

„Hát a családom az mind roma, mindegyik cigány. A környezetemben, a faluban, ahol élek ott a 70%-a cigány, de jó cigányok, rendesek, tiszták, nem betörök. Jók...”

4. Mit tudsz a cigányok eredetéről?

„Indiából származunk. Mindjárt eszembe jut a neve, hogy ki is hozott be minket, cigányokat, II. Julianus barát. Ez most komolyan így van, ezt írd bele, mert az így van. II. Julianus barát hozott be minket ide, ide letelepedtünk, és azóta itt élünk.”

5. Követed-e a cigány hagyományokat?

„Nem, nem követem. Én nem szeretem azokat a hagyományokat, amiket ők visznek tovább. Szóval ez a nőknek a hosszú szoknya, rövid szoknyát nem lehet felvenni, valamint nadrágot sem lehet hordani nekik. Ezt az újságban olvastam, Nótár Mary nyilatkozta. Valamint a házasság előtt nem lehet szexuális kapcsolatot létesíteni. Ezt eleve elítélem. És hogy nem lehet férjhez menni, csak úgy, hogyha szűzen megy férjhez a lány. Ezt is elítélem.”

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományörző család? Milyen hagyományokat ismersz?*

„Jelenleg semmi más nem jut az eszembe.”

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismersz?*

„Kanalas, nincs más...Kanalas, közmunkás. A legtöbb a közmunkán a cigány. Hát így ennyit ismerek.”

8. *Milyen cigány táncokat ismersz?*

„A cigánytáncot. Hátravágnak kettőt a lábukkal, előre. De ezt inkább mutatni, csinálni lehet.”

9. *Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?*

„Mert a tánccal tudja az ember kifejezni a pillanatnyi érzéseit. Nekem nagyon fontos a tánc. Én úgy érzem, hogy ott ahol lakom, szerintem én táncolok a legjobban.”

10. *Mit gondolsz miben különbözik a mi családunk egy „magyar” családtól?*

„Semmitől, semmitől nem, ugyanolyanok vagyunk, sőt még jobbak vagyunk, mint a magyarok, mert nálunk a cigányoknál van összetartás. Ha egy verekedik, akkor verekedik az összes, kiállnak egymásért a testvérek, míg a magyaroknál ez nincs meg. Szerintem sokban különbözünk de a cigányok a pozitív, a magyarok meg a negatív. Sok magyar olyan család szeretne lenni, mint a cigányok.”

11. *Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni? Miért?*

„Fontosnak tartom.”

12. *Van/volt-e a családban vagy a környezetekben olyan ember, aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?*

„Igen, van a családomban, úgy hívják, hogy Bódi Alexandra. Ha jól tudom országos bajnok is volt. Hát ő nagyon jól táncol. Nagyon büszke vagyok rá.”

13. *Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?*

„Internetről tanultam meg táncolni, valamint úgy gondolom, hogy a cigányoknak nem kell tanulni, mert a vérükben van. Hát meg néha ellestem egy-két tánclépést.”

14. *Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövétel! Mit csináltok?*

„A kedvenc kérdésem. Hát nálunk úgy néz ki egy családi összejövétel, hogy legyen mondjuk egy ballagás. Beszéljünk egy ballagásról. Megegyezünk, hogy kinél van, elmegyünk, torta, sütemény, pálinka, ami a legfontosabb. Minden hasonló dolgok jönnek. Bemegyünk, puszi- puszi, felköszöntjük egymást, először hát ebédelünk

vagy vacsorázunk, most attól függ, melyik időpontban van. Igen, szóval megpuszilkózunk, eszünk, közben megy a zene. Egy szintetizátorost szoktunk általában fogadni. Mihelyst meghalljuk a zenét, azon nyomban a vérünk felpezsdül. Kifulladásig táncolunk, iszunk. Nagy szeretetben szokott telni, mert mi tánc közben...na a cigányoknál úgy van, hogy minél többet isznak, annál jobban szeretik egymást. Elő szoktak fordulni nálunk is egy-két balhé. Mostanában nagyon divat lett nálunk, nagy verekedések szoktak lenni, de utána mihelyst ki szokták...szoktak verekedni, onnantól kezdve kiverekedték magukat, dől a sátor, hasonló, aztán puszilkóznak ugyanúgy mint eddig. Nagyon jó a családi összejövetel.”

15. Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!

„Élő zene szokott szólni. Váradi Tamás „Kanfűl”, ő egy zádorfalvai cigánygyerek. Nagyon szépen műveli, ő egy zongorista. Hát kedvenc zenész előadóim a cigányok közül, hát Csóré Béla, Horváth Pista, Bangó Margit. Igen ezek, szerintem ezek a kiemelkedőek a cigányok közül.”

16. Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel néhány régi, kedvelt előadót, zenekart!

17. Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?

„Nem, nem cigánytánc, mert az igazi cigánytáncot csak az olyan cigányok tudják táncolni, akik olyan körülmények között meg olyan helyen nevelkedtek föl, akiknek régebb óta a családban előfordult, úgy mondjam tradicionális cigánytáncot művelnek. Amit szerintem tanulni kell, tanulni lehet, amit sajnos mi még nem tudunk, de hasonlóak vagyunk,”

18. Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?

„Cigány lakodalmi szokásokat? Nekünk szokott olyan lenni? Igen, ismerem, még pedig azt ismerem, mikor ugye az esküvő előtt a lánykérésnél be kell kötni a lánynak a fejét, ugye mert már nem hajadon. Na ezt a lagzin leveheti. Valamint szokott lenni csésze összetörés, összetörik a tányérokot, asztalt, mikor mit törnek össze. Nagyon jó lagzik szoktak lenni a cigányoknál.”

19. Van-e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?

„Igen. Nagy különbségek vannak. A fiúk, a férfiak úgymond gyors lábúak.”

20. Számodra van-e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?

„Én minden nap szoktam táncolni. Mikor hol jön rám, mikor dolgozok akkor ugye nem, de szoktam általában a WC-ben, fürdőszobában. Valamikor bezárok a WC-be, berakom a headsetet és akkor hopp-hopp-dzsipp...ott nyomom. De általában diszkóban meg bálban szoktam.”

5.2 2. Interjúalany

Neme: Nő

Életkora: 48

Lakhelye: Dövény

1. *Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?*

„Cigány vagyok. Aztán hány csoportot ismerek? Ismerem az oláh, romungró, beás, tekenős, hát ennyi. Négyet ismerek. Én magyar cigány vagyok.”

2. *Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?*

„Egyiknek se. Azért, mert megalázzák a cigányokat.”

3. *Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?*

„Él, igen sok él, de tisztelet a kivételnek, mert az 50%-a normálatlan, az 50%-a meg normális. De a nagy része rendes.”

4. *Mit tudsz a cigányok eredetéről?*

„Indiából származunk. Ennyit tudok.”

5. *Követed-e a cigány hagyományokat?*

„Nem mindenben. A mulatásban követem.”

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományőrző család? Milyen hagyományokat ismersz?*

„Hát soha nem éltünk cigány hagyományok szerint. Milyen hagyományt ismerünk? Hát Szandi, nem ismerek semmit.”

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismersz?*

„Kosárfonás, vályogvetés, teknővájás. Hármát, ennyit.”

8. *Milyen cigány táncokat ismersz?*

„Hát most figyelj, cigánytáncot hányféleképpen lehet járni. Egy párat tudok, de a nevüket nem tudom. „

9. *Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?*

„Igen, az fontos a tánc, azért mert az mozgás. Alapjában véve, lényegében majdnem egy torna. Nem? Hát az. „

10. Mit gondolsz miben különbözik a mi családjunk egy „magyar” családtól?

„Hát a bőrünk színében különbözünk csak. Legalábbis én így érzem.”

11. Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni?
Miért?

„Igen. Mert mondtam elébb, mert mozgás, torna.”

12. Van/volt-e a családban vagy a környezetben olyan ember, aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?

„Igen. Van is meg volt is. Azt mondja, hogy volt a nagybátyám, meg van a bátyám, az meg nagyon tud táncolni.”

13. Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?

„Nem tanultam senkitől. Ezt láttam. Láttam, gyakoroltam, meg hozta magával a származásom.”

14. Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövetel! Mit csináltok?

„Mit csinálunk? Megterítünk, iszunk és mulatunk. De nem verekedünk.”

15. Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!

„Na hát mikor milyen. Mikor milyen helyzet van. Kis Grófó, Románcok, a Bódi család, Bódi Gusztiék. Dögös Robit is meghallgatom, de ő nagyon jajgat.”

16. Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel néhány régi, kedvelt előadót, zenekart!

„Még anno? Mindenfelére táncoltunk. Horváth Pista, Bangó Margit, Kovács Apollónia, Csúri Edit, Madarász Kati, Gaál Gabi.”

17. Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?

„Nem az igazi cigánytánc. Ez ilyen magyar cigányos. Inkább több a magyar benne.”

18. Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?

„Nem ismerek.”

19. Van-e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?

„A csapásos. Kiverik a nótát a lábukon, addig, amíg a nők csak mozognak körben, forognak.”

20. Számodra van-e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?

„Oh, minden nap táncolok. Miért megy a tévében és minden nap táncolok. Komolyan. Szeretek táncolni, sajnos ez a véremben van.”

5.3 3. interjúalany

Neme: Férfi

Életkora:71

Lakhelye: Sajónémeti

1. *Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?*

„Cigánynak tartom magam és hát most a Lungadornak az izéjével vagyunk, a Farkas Flóri. Hát a cigányság, hogy mondjam nem javult semmit a helyzete, mindegy hogy ki az izé, Horváth Aladár vagy Farkas Flóri, tehát el vannak nyomva. Falun, mostan megalakulnak ezek a kisebbségek. Most úgy hallottam megemelik 600 000 Ft-ra a működést a kisebbségnek, de eddig 220 000 Ft volt még Kolompárék voltak. Az a helyzet, hogy ebből a pénzből, ha csak arra fordítják, hogy a működésre, a romákon semmit nem tudnak segíteni. Mert az, hogy elmennek egy évben négyszer, ötször fórumra, gyűlésre, ezt a romák nem érzik eztet, csak akkor, hogyha valamit segítenek rajtuk. Mit tudom én, az iskolásoknak vagy az óvodásoknak mikulás csomag, vagy sport, foci, vagy kisebbségi napot megcsinálni 4 éven belül kétszer vagy egyszer, ahogy engedi a keret, a pénz. Tehát több pénzt kéne, költségvetést fordítani a kisebbségnek a működésére. És pályázat. Pályázatot nyerni az meg, izére megy, hogy mondjam, ha valaki tapsol meg jó ottan, akkor megnyeri a pályázatot, ha nem akkor nem. Én magamról tudom, tapasztalom, én is csináltam pályázatot a kisebbséghez. Hát vannak romák, akik nem tudnak beleilleszkedni - bármilyen rendszer legyen, bármilyen kormány – a társadalomba. Vannak rendes romák, tehát csak az a baj, hogy ha valami bűnözést csinálnak, akkor egy kalap alá veszik a romákat. Tehát Te, ez olyan mostan, hogy máma volt éppen erről a roma kérdéstről szó ott az ATV-n, hogy ha felszállsz a buszra már úgy mondják, hogy cigány. Tehát falun jobban tudja értékelni az emberek egymást, mert mindenkit ismer, tehát ott élnek egy kis községben 500 lakos vagy 1000 lakos, mindenkit ismer, és ottan tudja, hogy ez a roma család rendes, ennek a gyerekei rendesek, nem lopna, nem törnek be. Városon másabb ugye. A romáknak meg most is.... Az az igazság, hogy kétféle húz a romaság, kétféle húz, és ez ott bent a politikába, a politikába is úgy van. Egy izé kéne és akkor egy alatt futna a romáknak a parlamentbe is, nem az, hogy most ilyen pártot alakítunk, meg olyat. Ez olyan, mint mikor van most az MSZP, Fidesz, Jobbik, lehet más párt. Most nem azon múlik itt az izé, azon múlik, hogy egy ilyen kis községben például 4 képviselő van, mind a 4 más párthoz tartozik. Mostan itt, ha bemegy egy állampolgár, paraszt, most nem úgy kell nézni, hogy most megkérdezik tőle, hogy te fideszes vagy, hát akkor foglalkozunk veled, mert én is. Mindegy az, hogy jobbikos, mszp-s itt él ebben a faluban, együtt kell élniük a romákkal, és együtt kell a társadalmi munkát vagy ha csinálnak rendezvényt együtt. És nem az, hogy kiteszük az ajtóra, hogy zártkörű mulatság, mert ilyen nem volt valamikor. A romák ugyanúgy ott voltak, ha valamilyen rendezvény volt, ott voltak a magyarok közt. Vannak olyan romák, akik

tényleg, mink rendes romák is elítéljük a saját fajtánkat. Ez az igazság, hogy nem tudnak megjelenni olyan helyen.“

2. *Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?*

„Ez a cigányság ez, meg a roma, még két ember lesz, ez fennáll. Ez ugyanúgy, mint a négereknél ott kint, külföldön. Nem az a lényeg, hogy most azt mondják, hogy cigány, ez mondjuk nehéz ügy, meg nehéz dolog ez, mert munkahelyen is érzékeltetik a cigánnyal, tehát a kisebbséggel, meg ott is nem úgy mondják, hogy „ott jön egy ember“, „ott jön egy cigány, eridj már, szóljál annak a cigánygyereknek“. Tehát ahhoz, egy cigánynak, romának a munkahelyen is ötször kell bizonyítani, hogy elismerjék a munkánk. Tehát a fajgyűlölet, megmutatkozik ez, mert vannak a romák közt is olyanok, hogy érettségije, egyeteme van tud 3-4 nyelvet, de amikor meglátják, hogy valahova menne, valami munkahelyre már meglátják, hogy barna bőrű, már nem is úgy beszélnek vele. Tehát ez a kommunista rendszerben is meg volt még most is megvan ez. Csinálnak kivételt a cigányok közt, de munkahelyen is úgy kell hozzáállni.“

3. *Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?*

„Én foglalkoztam sporttal is, focival, meg hogy én voltam kisebbségi elnök is, énnekem nagyon sok élményem is van, meg hogy mondjam, tehát én bejártam Borsodot, de több rendes roma van, mint ahogy eztet ezek a politikusok elkezdik ottan, hogy máma is néztem ezt a miskolci polgármestert, hogy a cigányokat Kanadából kiköltöztetik, nem állampolgárosítják. De az a baj, hogy ilyen embereknek nem szabad olyan kijelentést tenni, mint egy polgármester, vagy egy rendőr, például Miskolcon, hogy több cigány bűnöző van, mint... Ez a politikában...mert ha egy olyan egyszerű ember jelenti ki, az is más, de az aki ilyen beosztásban van, mint egy rendőrpáncsok, vagy egy polgármester, ez már a fajgyűlölethez tartozik szerintem.“

4. *Mit tudsz a cigányok eredetéről?*

„A cigányoknak van sok népi hagyományai, táncban, fafaragásban, és szóval olyan hagyományai vannak, ezt meg kell őrizni. Például a kovács szakma, valamikor a kovács az mind cigány volt. Egy olyan szakma volt, ami, bizony ottan azt meg lehetett nézni, csináltak akármit kerítést vagy olyanokat. A cigányoknak a hagyományait, azt nem szabad, azt vinni kell a fiataloknak, a gyerekeknek, az unokáknak. Van is rá lehetőség, látom én, voltam is több fórumon, meg ilyen kisebbség napon bizony, hogy nagyon tehetséges romák vannak. Tehát olyan, hogy iskolákban is, az énekekkel is.“

5. *Követed-e a cigány hagyományokat?*

„Én nem követtem, csak hát vannak a családban, vagy a rokonságban, akik követik. Mondjuk, mert én már munkás családból származok, az én apám már dolgozott a gyárban, én azt láttam, hogy ő kelt reggel 5-kor, ment dolgozni, 16 éves koromban

már engem is bevitt a gyárba. Én nem származom zenész családból, én egy munkás családból származom. Én abból tartottam el a családot, gyerekeket, 44 évet ledolgoztam, meg a feleségem is.”

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományörző család? Milyen hagyományokat ismersz?*

„Hát én láttam, csináltak ilyen köcsögöt, meg tányérokat. Piacon is árulták, akkor a kosárfonókat, olyan kosarakat, amiket szintén külföldre is hordtak. Voltak több olyan hordókat, kerekeket, kocsikerekeket tehát rengeteg ilyen hagyományt láttam, ami szakma volt, amit ezek csináltak. Hát most például láttam aztat, hogy olyan, hogy vályogot vernek, olyan mintha téglát gyártanának, mert olcsó, abból építkeznek.“

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismersz?*

8. *Milyen cigány táncokat ismersz?*

„Hát nekünk volt itten, nem tudom te emlékszel-e amikor itt voltál, egy mikulás estén táncoltak ezek a gyerekek. Cigány csoport, a Zoli volt, a Berki Zoli. Voltunk mink egy Ki mit tud-on is Barcikán, hát jók voltak, jó, hát helyezetet nem nyertek, de több helyre falunapra is, Dövényben is voltunk, meg Serényfalván, tehát jártunk. Nagyon jó volt, csak utána osztan felbomlott, Az az igazság, hogy mindenhez pénz kell, mink ebből a kis pénzből tudtuk patronálni ezt a kis táncsoprotot, amit a kisebbség kapott, ugye ha mentünk idegenbe, kell egy busz, meg azért nem lehetek egész nap...szendvics, kóla. Nekünk volt táncsoprotunk.“

9. *Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?*

„Hát a tánc, az hogy mondjam, a zene meg a tánc az nagyon fontos lenne. Itt működött is, mert itt mink csináltunk például cigánybált. És ugye olyan cigánybál volt, hogy reggelig tartott, nem volt semmi gond, mindenki jól érezte magát, hívtunk táncosokat is.“

10. *Mit gondolsz miben különbözik a mi családunk egy „magyar” családtól?*

„Én ezt úgy fogalmaznám meg inkább, hogy voltam pár fórumon meg gyűlésen hogy némelyik magyar örülne, ha azt a szintet elérné, mint némelyik cigány, tehát romák közt vannak olyanok, akik bizony feljebb vannak némelyik magyaroktól. De az az igazság, hogy csak akkor is cigány marad, úgy szólnak neki, hogy cigány. Tehát ez mindig meg lesz, még két ember lesz a Földön. Hogy most hogy tiszteljük egymást, vagy hogy, mondjuk falun kialakul mindenütt egy bizonyos kör, egy barátság. Minket elfogadnak, minket nem úgy néznek, de vannak több helyeken, több falun, városok is ahol kiemelkednek némelyik cigányok. Tehát be tudnak illeszkedni a magyarok közé.“

11. *Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni? Miért?*

„Persze, hogy fontosnak, sőt. Az az igazság, hogy aki falun lakik az úgy nem tudja a gyerekeket, mert nincs olyan alkalom, nincs olyan helyzet. Tehát városon ugye, ott beiratkozhat, mit tudom én, ha táncot akar. Itt falun nincsen, Bánrévén nem tudom, hogy van-e. De nem hiszem, hogy van Bánrévén se, akkor beiratnánk az unokánkat mink is. Persze, hogy be.“

12. *Van/volt-e a családban vagy a környezetekben olyan ember aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?*

„A családunkban nem volt, illetve volt, most mondjam azt, hogy te voltál? Volt a családban, dehogynem. Büszkék is voltunk rá.“

13. *Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?*

„Én nem tanultam, mert, hogy mondjam, nem tudom én se zenélni, vagy táncolni se. Pedig a faterom, az tudott énekelni is, szépen tudott. Nem az a típus voltam, nem figyeltem oda vagy nem is érdekelt engem. Bálokba, vagy mit tudom én eltáncolga- tok, de úgy, hogy én külön táncoltam volna cigányul, nem.“

14. *Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövetel! Mit csináltok?*

„Hát a családi összejövetel ez nálunk ez általában vagy névnap, vagy születésnap, de vagy ha régebben búcsúra együbe mentünk a rokonok, a sógorok, meg testvérek, akkor ugye össze szoktunk menni. Hát mostanában már elég ritkán, hát ez anyagilag is ugye meghatározza, el vannak foglalva az emberek, dolgozni járnak messze, tehát nem helyben van munkahely. Most már egy cseppet azért nem járunk úgy.“

15. *Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!*

„Ezt már az unokám tudja inkább jobban, mert ő hallgassa a zenéket. Hát én, hogy mondjam még ez a régi énekeseket tudom Korda Gyuri vagy Koncz Zsuzsa vagy Zalatnay. Meg nekem ez a típus. Mondjuk nem az, hogy nem szeretem én ezt az új- fajta zenét is szeretem, én minden zenét szeretek, cigányzenét is szeretem. Vannak cigányzenébe is ugye, régebben még bálokba is cigányzenék voltak, hát a régebbi időkben, még az én korosztályomban.“

16. *Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel né- hány régi, kedvelt előadót, zenekart!*

17. *Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?*

„Ebben a családban? Hát...nem, nem, nem. Én, hogy mondjam bele kell, születni kell erre. Ez olyan, mint a zene,a zenész például ugye valaki zenész családból szár- mazik ugye, a gyereke már úgy nő fel ő is, hogy zenét tanul, mit tudom én, valami

hangszeren. Most ez, hogy úgy mondják, hogy benne van a vérébe, tehát nem tudom, lehet, hogy az unokámnak van, de énnekem nem volt ez.“

18. Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?

„Hát itt nálunk ez, egyszerűbb. Van a – nálunk legalább ezen a részen, itten- templomi, tanácsháza, akkor van a menyecsketánc, más már, hogy mondjam már ez is elmaradnak, nem úgy van már most, mint azelőtt voltak, hogy vitték az ágyat, meg előtte a menyasszonynak, meg ágyvitel volt. Hát már most már elmaradnak a régi szokások.“

19. Van- e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?

„Szerintem van. Van, van.“

20. Számodra van- e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?

„Hát a táncnak mindig van. A táncnak, meg a zenének ez hozza meg a, hogy mondjam az emberek közt a vidámságot. Tehát a tánc, a zene a vidámság. Tehát, ha szól a zene akkor egy kicsit felszabadul az ember. Tehát ez, hogy mondjam, ha itthon is, vagy bárhol szórakozóhelyen, én úgy vagyok, hogy a zenét azt szeretem, táncot is. Tánc a vidámság, meg a zene.“

5.4 4. interjúalany

Neme: Nő

Életkora:59

Lakhelye: Bánréve

1. Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?

„Romungró vagyok. Beás, oláh, vályogvető, meg a teknővájó.“

2. Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?

„Egyiket se szeretem. Azért, mert én csak Magyarországon születtem, Magyarországon élek és csak magyarul beszélek.“

3. Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?

„Hát vannak, nem olyan sokan, ebben a faluban kevesen élnek, de elég jó. Jó.“

4. Mit tudsz a cigányok eredetéről?

„Köznyelv szerint Indiából származnak, amiben én kételkedem. Véleményem szerint nem, de ilyen táborozó cigányoknak mondják, hogy így kerültünk Magyarországra. Tehát, hogy egyik országból, városról falura jártak szekéren, és így kerültünk Ma-

gyarországra. És így telepedtünk meg a világ összes részein. Mi magyarok itt a Kárpátalján.”

5. *Követed-e a cigány hagyományokat?*

„Nem, nem. Hát a neveltetésünkből eredően nem, mivel a nagyapám kovács volt, tehát kovács nagyapám, édesapám, édesanyám pedig előbb a mezőgazdaságban, majd az iparban dolgozott. Tehát így kikerültünk ebből a hagyományból, amit a családukba soha senki nem követett. Nagyapám nagybögős volt, de annyira nem emlékszem rá.“

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományőrző család? Milyen hagyományokat ismeresz?*

„Hát hosszú ruhába járnak, tehát ez a nemzeti viselet, amibe ők járnak. Vannak bizonyos cigányoknál, akik a nyelvet is úgy beszélik, tehát ez a lovári nyelv. Ezek a cigányok, akik inkább a ló kereskedelemmel foglalkoznak, ők beszélik, az oláh-cigányok beszélik ezt a nyelvet. A magyar cigányok vagyis a romungrók azok viszont nem.“

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismeresz?*

„Vályogvetés, kovács, mert végülis az is az, a kovács mesterség, a kosárfonás, a teknővájás, ezek, más nem igazán, amihez úgy értenek.“

8. *Milyen cigány táncokat ismeresz?*

„Keveredik az egész magyarsággal már ez a cigánytánc, tehát van a botos tánc, ami ugyanaz megvan a magyar táncban is, viszont mégsem azokkal a motívumokkal van megcsinálva. Tehát ami az eredeti cigánytánc az a., amikor a férfi egyhelyben táncol, valahogy a zenét, tehát az ütemet adja a lábával, és a hölgy, a cigányasszony az pedig a szoknyát megfogva és körbe táncolja. Tehát ezek a hagyományos vállrázogatók, ez az eredeti táncok. Ez a vérükben van, ezt bárhol bármikor meg tudják csinálni, akár csak fakanállal vagy két kanállal üti a zenét, arra is tud.”

9. *Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?*

„Az embernek az életéhez hozzá tartozik. Én szeretem. És ezt kifejez sok mindent, tehát akár érzelmet, akár válságot, akár szerelmet, akár szomorúságot, bánatot, mindent. Kell. Jó.“

10. *Mit gondolsz miben különbözik a mi családuk egy „magyar” családtól?*

„Az én családom semmiben nem különbözik a magyar családoktól, mert már eleve úgy is nőttünk föl. Csak valamilyen szinten az ember a cigányságát nem tudja levetkőzni. Ez kiütözik sok mindenben. Például a család összetartozása, a hagyományos ételek : töltött káposzta vagy bodak vagy vakaró, aminek nevezzük. Ezek a mi családukban is megtalálható, annyiban különbözünk csak, hogy ezeket az ételeket jóízűen tudjuk megenni, nem kenyér kell, hanem inkább egy jó vakaró.“

11. Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni? Miért?

„Persze, hogy fontosnak, hiszen az előbb elmondtam, hogy azok érzelmeket is ki lehet fejezni vele. És az ember, hogy magyarázzam én ezt el, az embernek a mindennapos életéhez hozzá kell, hogy tartozzon a tánc, a zene. Éppen úgy mintha egy verset el akar mondani, tehát aki a verset szereti, a tánc is ugyanolyan. Nekem szükséges, kell a gyerekeknek is. A családban mindenki tud táncolni és szeret is.“

12. Van/volt-e a családban vagy a környezetben olyan ember, aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?

„Hát volt, édesapám, édesanyám. Ők nagyon jól táncoltak együtt, meg külön-külön is. Én láttam őket sokat, és nagyon szépen táncoltak együtt apuval. És apu, édesapám ő abban is állt, nagyon jó táncos hírében, nagyon szerettek vele táncolni az asszonyok.“

13. Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?

„Persze, hogy volt. Anyuétől tanultam meg, édesanyám foglalkozott velünk. Ő tanított táncolni, hogy milyen táncok vannak, ő megtanított minket minden lépésre. Ő szeretett táncolni, igaz hogy a zenét azt mindig, mivel még annó akkoriban csak rádió volt és ritkán lehetett hallani, de ott is rádió volt, és akkor anyu abból. Mondta, hogy ez a csárdás, ezt így kell táncolni, volt a keringő, azt is megmutatta, hogy kell táncolni, milyen lépések vannak.“

14. Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövetel! Mit csináltok?

„Hát elsősorban kaja, rengeteg fajta étel, tehát nem egyféle, többféle étel. Éneklés, általában hallgatókat, tehát amikor az ember egy kicsit többet iszik, vagy van benne egy kis alkohol, akkor hajlamos énekelni, mégpedig ilyen magyar nótát, hát nem magyar vagy...a magyaroknál magyar nóta, a cigányoknál hallgatók. Tehát hallgatókat, és akkor abból eleve következik, hogy táncolni is fogunk, és cigányzenére táncolunk. Az öcsémnek és a húgomnak van a legjobb hangja a családban.“

15. Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!

„Általában gépi, mert élő zene nincs, senki nem zenél a családukban, tehát gépi zene van. Szeretjük sorba, ha mondom Bangó Margit, őt kimondottan, én legalábbis. Kovács Apollóniát sorolhatnám ide. De mostanában általában ezek a gépi zenék mennek, ahol a Bódi Guszti és a Nagyecsed Fekete Szemek általában inkább ők, meg a Nótár Mary, aki még úgy közel áll mihozzánk.“

16. *Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel néhány régi, kedvelt előadót, zenekart!*

„Nagyon sokat, hiszen elkezdődött, először is volt a cigányzene, cigányzenészek, akik ugye jártak a bálókba zenélni, lagziba, akár egy sima összejövetele is, tehát egy búcsúba, ott is zenéltek, sok helyen. Utána elkezdődött ez a gitár, tehát a zenekarok, amikor megalakultak, akkor ugye ők játszották, utána már csak van ez a zene-gép, illetve ha elő zene, akkor az viszont már megint ez a szintetizátoros. Tehát nagyon sokat változott.“

17. *Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?*

„Hát általában nem, mert ez már most vegyült a sok...autentikus cigány zene, cigánytáncot nem igazán ismerjük, mert nem ismerjük. Van különbség, nem táncolunk teljesen úgy, mint a magyarok, tehát azért a lépésekbe, a mozgásba, tehát sok mindenben különbözünk.“

18. *Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?*

„Az is vegyes már, most meg sőt. Az is vegyes, mert átvettük a magyaroktól, úgy mond a magyaroktól átvettük ezeket a hagyományokat, tehát inkább már az ő hagyományuk szerint van egy lakodalom.“

19. *Van-e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?*

„Van, persze, hogy van. Míg a férfiak ugye, ők ezt a pattogós táncot járják, addig a nők egy ilyen aprólépesekkel és körbetáncolják, tehát ők nem adják az ütemet a tánchoz. Azt a férfiak.“

20. *Számodra van-e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?*

„Van bizony, sőt gyakrabban kéne.“

5.5 5. interjúalany

Neme: Férfi

Életkora: 18

Lakhelye: München

1. *Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?*

„Hát, hogy is mondjam, én félig annak mondom magam, mivel félig az is vagyok. Milyen cigánycsoportokat ismerek? Hát nem tudom. Vannak az oláh cigányok, nem tudom miben különböznek a többiektől nagyon, szerintem mulatósabbak, meg jobban megtartják a hagyományokat, talán ez. Nem tudom. Hát, igen és félig annak mondom magamat.“

2. *Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?*

„Nem tudom, én jobban szeretem a roma szót, mivel az nekem úgy jobban cseng. A cigány az nekem olyan lenézőnek tűnik, ahogy kiejti az ember azt a szót. Szerintem a roma az egy szebb szó.”

3. *Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?*

„Hát már nem igazán. De pár évvel ezelőtt, amikor még Magyarországon laktam ugye akkor még volt pár roma származású ismerősöm és mondhatni, hogy 60-70%-ban nem volt velük problémám és jól alkalmazkodtak és a társaságban is jó helyet töltöttek be. Kedvesek és aranyosak voltak, és segítőkészek. 60-70%-ban, amit mondtam.”

4. *Mit tudsz a cigányok eredetéről?*

„Hát azt tudom, hogy még nagyon régen Indiából indult el ez a népcsoport, és aztán így az Urál környékén letelepedtek, Románia, Magyarország és még a balkán országokban is megtalálhatók, Bulgária például. Hát olyan nagyon sokat igazából nem tudok, talán ennyit, aztán letelepedtek. Saját országuk persze nincs, és a hagyományaikat megpróbálták megőrizni.”

5. *Követed-e a cigány hagyományokat?*

„Nem igazán.”

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományőrző család? Milyen hagyományokat ismersz?*

„Talán azt mondhatni, hogy a legnagyobb hagyomány, amit ők szoktak, vagy ilyen összejövetelek, az amikor összejön ugye az egész család, főznek, esznek, isznak és utána persze jön a tánc, mulatozás, a zene, előkerül a gitár esetleg, más hangszerek, és hát igen mulatoznak, jól érzik magukat, és igen, iszogatnak. Ez talán az egyik legismertetőbb jele ennek a népcsoportnak, talán a mulatozás, jókedv, zene és igen, ezek a fő szavak.”

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismersz?*

„Nem nagyon, nem tudom.”

8. *Milyen cigány táncokat ismersz?*

„Hát cigánytáncokat? Jó kérdés, én eddig azt hittem, hogy van egy cigánytánc és az a cigánytánc.”

9. *Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?*

„Hát nekem ugye a tánc az egy nélkülözhetetlen elem az életemben, úgyhogy én csak azt tudom mondani, hogy mindenféleképpen egy nagy részt tölt be az életemben.

Ugyebár mindenféle táncokat szeretek, latin, hip-hop, amiket táncolok is, és amelyiket megtanultam. Az a közeg, amiben felnőttem az egyik a cigánytánc is, ugye azt is táncolom, azt is táncnak tekintem és azt is szeretem.”

Én: *Szerinted annak, hogy táncsal foglalkozol vagy köze ahhoz, hogy cigány származású vagy?*

„Maglehet. Mert ugyebár, hogyha az ember megnéz egy roma családot, vagy roma embereket, kábé a 80%-a az embereknek, mindegyiknek van ütemérzéke, vagy valamilyen kapcsolatban van a zenével, az mindegy, hogy ének, hangszer vagy ilyesmi. Igen, mondhatni, hogy van köze hozzá.”

10. Mit gondolsz miben különbözik a mi családunk egy „magyar” családtól?

„Hát, mint már azt megemlítettem a nagy hagyományoknál, nem hiszem, hogy annyira nagyon a magyarok így összejönnek és isznak és táncolnak. Ez a fő pont, még ha táncolnak is, akkor úgy elletyepetyélnék, de nem cigánytáncolnak. Igen, mondhatni ez a legnagyobb különbség talán.”

11. Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni? Miért?

„Hát én úgy vagyok velem, hogy nem fogom rá/rájuk erőltetni, ha nem szeretnék, vagy hogyha nem akarnak táncolni. Hogyha nekik tetszik a tánc bármelyik fajtája, akkor csinálják, próbálják, hogyha nem akkor nem muszáj. Persze én is nagyon örülnék, vagy szép szemmel néznék rájuk, vagy nekem is jól esne, hogyha látnám, hogy élvezik a táncot, és örömeiket lelik benne.”

12. Van/volt-e a családban vagy a környezetben olyan ember aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?

„Ez most relatív fogalom ugye, hogy kinek mi a jó. Nézőpont kérdése, persze. Mondhatni, hogy igazából az mondható egy jó táncosnak, aki elengedi magát, nem görcsösen táncol és megengedi, hogy átjárja őt a zene. Ha átjárja őt a zene, akkor már jó nézni az embert, még hogyha talán nem is olyan technikásan táncol, de ha élvezi és látszik rajta, hogy élvezi, elengedi magát akkor én azt már egy jó táncosnak mondhatom.”

13. Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?

„Hát ez egy olyan kérdés, ami hogyha az ember egy olyan közegben nőtt fel, mint amiben én, akkor ez magától megválaszolható kérdés. Mert hát ezt láttam mindenkittől, az egész családtól, a nővéremtől szintúgy, az összes unokatestvéremtől stb., úgyhogy hogyha látja az ember, benne van ebben az egészben, akkor egy idő után ráragad az emberre és megtanulja.”

14. Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövetel! Mit csináltak?

„Hát ugyebár, mint a hagyományoknál már említettem egy összejövetel az ételről, az ivászatról, a jó mulatásról, a táncról, a zenéről szól, nagyjából. És a beszélgetések, mindenféle konferenciabeszélgetéseknek az összetételéből alakuló esték így a hagyományosak, meg amiket így szoktak az emberek ilyen családokban csinálni.”

Én: „*Te énekelni szoktál?*”

„Énekelni? Hát én magam nem vallom egy nagyon jó énekesnek, de szeretek énekelni úgymond, így magamban, vagy olyan emberek között, akik előtt nem szégyellem magamat, azok előtt elénekelgetek.”

15. Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!

„Hát nálunk annyira nagyon az élő zene talán nem, mert így annyira nagyon aki gitározik nem mindig van nála a passzoló hangszer, vagy nem mindig hozza el. Szóval nálunk általában magnóról, vagy valami HIFI lejátszóról megy a roma zene mindenféle fajtája, most persze sorolok bárkit: Bódi Guszti, Mary, Roma Jilo, Románcok, tehát ezek.”

16. Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel néhány régi, kedvelt előadót, zenekart!

„Hát az elmúlt időben már, mint ahogy előre halad a kor gépiesedett elég sok dolog. Vannak bandák, akik még megtartották ezt a hagyományos csak hangszeri zenét, mint például a Parno Graszt, ők például nem használnak gépi zenét, mint a Bódi Guszti vagy mi tudom én. Úgyhogy ugyebár az idő teltével minél többen. Ahogy a kor előrehaladt így gépiesedett a roma zene is, szintetizátor például előkerült, ami már igazából csak egy szintetizátor és minden hangszert utánozni lehet vele. Úgyhogy igen, ez történt így.”

17. Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?

„Az mindenféleképpen táncnak mondható, hogyha már úgy érzi az ember, hogy én most táncolni megyek és én jól fogom érezni magam, és elengedi magát, mint azt már említettem. Úgyhogy igen, én azt is táncnak vélem, hogyha még nem is teljesen professzionális, és nem teljesen tiszták a lépések, vagy nem teljesen tudja az ember, hogy pontosan most mit is kéne lépnie. Én ezt is táncnak tekintem. Ez is egy relatív fogalom, ez is nézőpont kérdése, de én személy szerint, nekem az a véleményem, hogy igen ez is cigánytánchoz tartozik.”

18. Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?

„Lakodalmi szokásokat? Hát abban én most nem vagyok biztos. Hát ez inkább ilyen magyar, a menyecsketánc meg ezek, nem hiszem, hogy ezek romák lennének. Úgyhogy ebben a témában nagyon nem vagyok biztos, úgyhogy ezt inkább kihagynám.”

19. Van- e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?

„Hát a nők azok ugye szinte ugyanúgy táncolnak, mint a férfiak, csak ők többet forognak esetleg, vagy kisebb léptekeket csinálnak. A férfiak, azoknál a cigánytáncban általában jellemző szerintem ugye a csapkodás, hogyha mondjuk a térdedre, vagy a lábadra, ide-oda, különféle ütemekre tapsolsz, vagy ilyesmi. Talán ez a legnagyobb különbség, hogyha ránéz az ember egy férfire és egy nőre látja, hogy a férfi, hogyha jól táncol vagy esetleg már nagyon benne van ebben a cigánytánc iparban, akkor igen, akkor ő csapkod, és a lány pedig általában forog, vagy kisebb léptekkel, nem tudom.”

20. Számodra van- e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?

„Hát az én esetemben ennek a kérdésnek, igen, elég furá a válasza, mert hát én ugye táncos vagyok, én rengeteget táncolok, négyszer ötször egy héten. Cigánytáncot, hogyha ebben a témában akarunk maradni, azt általában csak hogyha esetleg valamilyen koncerten vagy családi összejövetelen, hogyha olyan alkalomra kerül a sor, akkor igen, inkább ott szoktam. Máshol nagyon nem, főleg úgy, hogy én most Németországban élek, és itt ugye hát nem nagyon ismeri az ember ezt a cigánytáncot.”

5.6 6. interjúalany

Neme: Férfi

Életkora: 56

Lakhelye: München

1. Cigány származásúnak vallod magad? Ha igen, melyik cigány csoporthoz tartozol, illetve milyen más cigány csoportokat ismersz?

„Igen, annak tartom magam, és ha jól tudom, akkor ez a mi fajtánk a romungróhoz tartozik. Tehát ez azt jelenti, hogy nem követik a cigány hagyományokat, öltözködésben sem, meg olyan megkötött dolgokban sem, hogy cigány származású csak cigány származásúval házasodhat, meg előre már fiatalon megmondják, hogy kit vehet el, tehát nem köti így a cigány erkölcshez magát ez a fajta népcsoport. Az oláh cigányokat, teknős, teknővájó cigányokat, tehát amik a foglalkozásokhoz kötődnek, onnan kapták a nevüket, hát mást nem nagyon.”

2. Inkább romának vagy cigánynak szereted ha szólítanak. Miért?

„Egyiket sem, mert az én beállítottságom gyerekkoromtól olyan, hogy mindig az emberi értékeket nézem, tehát az, hogy származásilag valaki hova tartozik az engem egyáltalán nem érdekel. Az érdekel, hogy ő milyen ember, és én mindenkit a nevéen szólítok ezért elvárom, hogy mindenki engem is a nevemen szólítson.”

3. *Környezetekben sok roma/cigány származású ember él? Milyen a kapcsolatod velük?*

„Hát soha nem élt a környezetemben sok cigány származású ember, mivel nem is ott nőttem fel, nem is ott nevelkedtem, tehát nem laktak a szomszédságunkban cigányok, tehát nem cigánytelepen nőttem fel meg stb. Az, hogy ismertem a faluban élő meg lakó cigányokat, ugye mert egy faluban mindenki ismer mindenkit, és még azt sem mondhatom, hogy a kapcsolatom rossz lett volna velük.”

4. *Mit tudsz a cigányok eredetéről?*

„Hát, amit úgy általában minden cigány ember tud, hogy Indiából származik, egy vándorló életmódot folytató közösségek voltak, akik járva Európát, a világot, ahol megtetszett nekik ott telepedtek le. A ruházatuk is így alakult ki, tehát szerették a csillogó dolgokat, tarka, mindenfajta színű dolgokat, és ezeket, ha megtetszett nekik, akkor magukra akasztgatták. Így alakult ki ez a nagyon cifra, sok szoknyás, kendős öltözkük.”

5. *Követed-e a cigány hagyományokat?*

„Nem.”

6. *Szerinted milyen egy cigány hagyományőrző család? Milyen hagyományokat ismeresz?*

„Hát most hogyha a Bódi Gusztiékat nézem, akik ők maguk bevallották, vagy elmondták, hogy valójában abban a csoportban, ahova ők tartoznak még az is problémát jelent, meg nem szabad, hogy miniszoknyát viseljen egy háziasszony, meg amit az előbb elmondtam, hogy cigány, cigány családból házasodjon. Ezek, akik úgy élnek, egy eléggé megkötött dolog. Meg már fiatalon férjhez adják a lányukat. Láttam én TV-ben több ilyen műsort is, például a cigányvajdáról. Az, hogy az ember hordja a kalapot...Az biztos, hogyha valamelyik magyar nő papucsot akar magának férjként, az ne cigány származású emberbe keresse, akkor ne is kössön cigány származású emberhez, mert abból papucsot nem csinál.”

7. *Milyen hagyományos cigány mesterségeket ismeresz?*

„Teknővájó, fakanál készítő, kosárfonó, vályogvető cigányok. Akkor valamikor a lóvásárokon a cigányok voltak, akik a lovakat adták-vették. A vályogot meg úgy verték, hogy ebből a vándorló életmódból kifolyólag amilyen településeken megjelentek, akkor ott hogyha valaki építkezett, valamikor ugye vert falakat csináltak, meg, vályogból építettek házakat, akkor ezeket a vályogvető cigányokat bízták meg, mivel téglát nem volt, hogy a vályogot ők csinálják meg nekik. Ami magában egy föld, tehát sár meg törmelék, szalmatörmelék, ehhez volt egy forma egy úgynevezett mordla, amibe ők ezt belerakták, lehúzták róla, vizesen, ezek úgy száradtak ki. A kovács szakmát is azt mondják, hogy valamikor az is egy kimondottan cigány szakma volt. Most ez lehet, mert az én anyai nagyapám kovácsmester volt.”

8. Milyen cigány táncokat ismersz?

„Hát az én tudomásom szerint- én lehet hogy rosszul tudom- tehát kimondottan így megnevezett cigánytáncok, nem tudom, hogy valójában léteznek-e, hogy csárdás meg lassú, meg toporgós meg ez meg az. Mert valahol ezt a cigánytáncot, meg a cigányzenét is ezt a cigány emberek magukban, a génjeikben hordják, tehát van egy ilyen adottságuk, hogy nekik egy pizok jó ritmusérzékük van, általában nagyon jól énekelnek, és ugyanúgy, mint a jazz zenészek rengeteget rögtönöznek. Vannak alaplépések, amiket meg lehet tanulni, meg amik úgy annak számítanak, de az eredeti cigány emberek, azok az adott pillanatban jön ki belőlük, hogy mit táncolnak, meg hogyan táncolnak. Az eredeti cigány embereknek nincs olyan, hogy nekik azt be kell gyakorolni, pontosan a génjeikből jön ki az, hogy rögtönözni tudnak, mint a néger jazz zenészek. Hogy van nekik egy alap, mit tudom én, egy számból, egy darabból ilyen 3 perces darab, de eljátsszák ugyanazt a számot 15-20 percig is, mert közben annyit rögtönöznek. És az dallamvilágban, meg mindenben nagyon jó, meg harmonikus, mert ez az adottságuk, azért olyanok, amilyenek.”

9. Számodra mit jelent a tánc? Ha fontos, miért?

„Hát szerintem, akinek a tánchoz, vagy magához az énekhez valamilyen jellegű adottsága van, oszt abban úgymond sikerélménye van, de ezt más dologra is kivetíthetném, akármit, amit az ember úgy tud csinálni, hogy abból sikerélménye van, azt nagyon szívesen csinálja. Tehát én úgy gondolom, hogy nekem a tánchoz valamilyen adottságom van, oszt ha egy mód van rá, vagy ha olyan összejövétel van, akkor szívesen táncolok.”

Élettársa: „Érzelmeket lehet vele kifejezni.”

„Ez már művészi megfogalmazás, ez már nem a cigányember megfogalmazása.”

10. Mit gondolsz, miben különbözik a mi családunk egy „magyar” családtól?

„Kimondottan a mi családunk sokban nem. Lényegében csak esetleg annyiban, hogy tényleg a zenei érzék meg a cigánytánchoz való viszonyulásban a génekben hordjuk, tehát tudjuk csinálni. De maga az életmódban nem. Hát hiszen nem ott nőttünk fel, tehát innentől kezdve nem hiszem, hogy valami lenne amivel a mi életünk különbözne az övéktől. Tehát nem kötődünk úgy a hagyományokhoz, amiket soha nem is csináltunk, nincsenek ilyenek.”

11. Fontosnak tartod-e, hogy gyermeke(i)d/leendő gyermeke(i)d tudjanak táncolni? Miért?

„Hát, hogy fontosnak tartom-e? Hát egy az egyben örökölték a génekben azt, hogy egy jó ritmusérzékkel rendelkeznek, és maga a szerencse is úgy hozta, meg ahol laktunk, hogy közel laktak az én gyerekeim a tánciskolához, oszt így már teljesen korán, 6 éves koruktól elkezdtek táncolni. Azért tudnak úgy táncolni, ahogy táncolnak, mert sok tehetséges gyerek van, de ha a lehetőség nincs meg, akkor azok elkallódnak.”

12. Van/volt-e a családban vagy a környezetében olyan ember, aki jó táncos hírében állt a faluban? Szerinted milyen a jó táncos?

„Hát a faluban én nem tudok olyanról, aki annyira jól táncolt volna, sokan jól táncoltak, de hogy most olyan kimagaslóan. Hogy szerintem milyen a jó táncos? Hát amit mondtam, hogy abszolút kreatív. Te emlékszel rá a legjobban, hogy ugye az újságíróknak a fiát meg a lányát, mert a latin tánc divatba jött így a szülei, sok pénzük volt, elhordták táncolni, versenyekre hordták, tanárokhoz hordták. De valójában nagy eredményt soha nem tudtak felmutatni azért, mert maga a tehetség meg hiányzott. Tehát valamiket meg lehet belőle tanulni, hogy ellepegetni a dolgot számolásra, de a tehetséget, azt nem igazán lehet pótolni.”

13. Volt-e egy konkrét ember, akitől táncolni tanultál? Ha nem, hogyan tanultál meg táncolni?

„Senkitől nem tanultam táncolni. A táncokat úgy láttam, aztán amikor jó kedvem volt, eszembe jutott, ami jött azt csináltam. Már most nem csodálkozom rajta, régebben csodálkoztam rajta, hogy honnan tudom, mikor nem is gyakoroltam. De a hangulat meg kihozta belőlem.”

14. Jellemezd pár mondatban, hogyan néz ki egy családi összejövetel! Mit csináltok?

„Hát mondjuk ez, hogy különbözik-e a magyaroktól vagy nem a Jó Isten se tudja, de a jó evés, az ivás, meg, ha hangulat úgy hozza, akkor szerintem a cigány emberek azok hamarabb, sokkal hamarabb dalra fakadnak, vagy táncra perdülnek, hogyha úgy van.”

15. Milyen zene szól? Élő vagy gépi? Sorolj fel pár kedvelt előadót, zenekart!

„Hát sajnos élőzene nem nagyon tud nálunk szólni, mert hangszeren nem játszik a családból úgy senki már. Ha pedig gépi zenéről beszélünk, akkor pedig ugye csak a cigányzene szól. De igazából ez a cigányzene ez olyan a magyar embereknek, hogy ha fiatalokkal is beszélsz, bármilyen fiatallal, ha mulatni akarnak, mulatni, minden magyar ember is azt mondja, hogy csak cigányzenére lehet. Tehát lehet szórakozni, hogy elmenni táncolni, oszt akkor táncolsz akár a Korda Gyurira, vagy a slágerekre, de ha mulatásról beszélünk, a mulatás az a cigányzenével kötődik össze. De ez nagyon régen is így volt ugye, mert a muzsikus cigányok azok, ha a báró vagy gróf, vagy akárki, ilyen főnemes mulatni akart ott csak cigányzene volt. Az, hogy mellette szerette a klasszikus zenét, az egy dolog, de mulatni csak cigányzenére lehet.”

16. Mennyit változott az évek alatt az, hogy milyen zenére táncoltok? Sorolj fel néhány régi, kedvelt előadót, zenekart!

„Hát már most a cigányzene is nagyon megváltozott. Mert a régi időben a Horváth Pista ment, az egy teljesen más stílus volt. Most már ilyen diszkós, lagzis változatba átment, tehát a hangszerelésében is teljesen más. A hegedű, a bőgő, a brácsa, a cimbalom, ami valójában az eredeti cigányzenének a hangszerei, azok ugye a mai zenei stílusból kimaradnak. Tehát már ott is a szintetizátor, a gitár ami dominál, és innentől

kezdve teljesen más stílusban játszanak. Hát valamikor Magyarországon -ugyanúgy, mint minden zenei műfajban- nem sok híres előadó volt. Tehát a slágerekből is meg lehetett számolni, hogy van a Koós, a Korda, a Neoton, van a Illés, az Omega meg stb., ott is nem volt több mint a Kovács Apollónia, Gaál Gabriella, Madarász Kati meg a Horváth Pista. Több zenét éneklő ember vagy előadó nem volt. Most rengeteg van. Pontosan azért, mert énekelni majdnem minden cigány tud, aztán a mostani technikával, ha a youtube-ra felrakja, vagy ide-oda-amoda, hogyha egy megfelelő szöveget talál hozzá, meg géppel a zenét megcsinálják hozzá, akkor onnantól kezdve működhet a dolog. Meg a mostani cigányzenének azért olyan nagy zenei alapjai nincsenek. Maga a cigány zenének megvan a maga ritmusa, és onnantól kezdve nem igényel különösebb nagy zenei tudást az, hogy annak a hangszerelése nagy legyen.”

17. Szerinted cigánytánc az, amit a családban táncoltok? Miért?

„Nem kimondottan az az igazi cigánytánc, mert ugye a mi családukban nem nagyon tudják a családtagok, a rokonság, úgy, hogy kiverik a ritmust is a kezükkel, a csapásolást azt nem igazán, nem csinálja senki. De magát a lépésekben ott van a cigánytánc. Az apunak az öccse, a Pista. Hát ő tudta a rendes cigánytáncot, így van. De ő énekelni is nagyon tudott, hiszen úgy hívták a faluban, hogy Dalos Pista.”

18. Milyen cigány lakodalmi szokásokat ismersz?

„Nem ismerek.”

19. Van- e különbség a nők és férfiak által táncolt cigánytánc között? Micsoda?

„Hát persze, hát a nők ugyanúgy, mint ahogy az életben, egy ilyen alárendelt szerepet játszanak ott is, a cigánytáncban. Tehát ők csinálják a kis aprólépes dolgaikat, kéz fent a magasban, vagy esetleg a szoknyájukat rázzák, ugye az attraktív táncot pedig az emberek járják, tehát a csapásolástól kezdve, ezeket a dolgokat, amik mutatók. Tehát az igazi cigány családonál, cigány házasságokban ott a kalapot tényleg az ember hordja, a férfi hordja, és ez a táncban is megmutatkozik.”

20. Számodra van- e helye a táncnak a mindennapokban? Milyen gyakran táncolsz?

„Hát a mindennapokban nem igazán, de hát volt időszak, amikor havonta eljártunk táncolni az elmúlt években, most meg már megint nem járunk csak félévente egyszer esetleg. De ez már nekem a korhoz is kötődik, mert most már nekem az fárasztó.”